

Treball de fi de grau

Títol

Autor/a

Tutor/a

Grau

Data

Full Resum del TFG

Títol del Treball Fi de Grau:

Autor/a:

Tutor/a:

Any:

Titulació:

Paraules clau (mínim 3)

Català:

Castellà:

Anglès:

Resum del Treball Fi de Grau (extensió màxima 100 paraules)

Català:

Castellà:

Anglès

Compromís d'obra original*

L'ESTUDIANT QUE PRESENTA AQUEST TREBALL DECLARA QUE:

1. Aquest treball és original i no està plagiat, en part o totalment
2. Les fonts han estat convenientment citades i referenciades
3. Aquest treball no s'ha presentat prèviament a aquesta Universitat o d'altres

I perquè així consti, afegeix a aquesta plana el seu nom i cognoms i la signatura:

***Aquest full s'ha d'imprimir i lliurar una còpia en mà al tutor abans la presentació oral**

INDEX

Resum del treball.....	pàg.1
1. Introducció.....	pàg.10
1.1. Breu recorregut històric de l'aparició del periodisme especialitzat en l'arquitectura a l'Estat Espanyol.....	pàg.11
2. Metodologia.....	pàg.14
3. Marc teòric.....	pàg.16
3.1. El periodisme cultural.....	pàg.16
3.1.1. El periodisme cultural artístic.....	pàg.18
3.2. El periodisme arquitectònic.....	pàg.19
3.3. Com encaixa l'objecte d'estudi?	pàg.22
4. Difusió i presència de l'arquitectura en els mitjans de comunicació.....	pàg.23
5. Periodisme i crítica.....	pàg.25
6. Estudi i anàlisi del periodisme especialitzat en arquitectura.....	pàg.27
6.1. Comparació de dos casos concrets.....	pàg.28
6.2. Estudi, anàlisi i comparació, lligat a la teoria, de dos o tres casos concrets de premsa especialitzada.....	pàg.29
6.2.1. Arquitectura Viva.....	pàg.29
6.2.1.1. AV Monografías.....	pàg.33
6.2.1.2. AV Proyectos.....	pàg.37
6.2.2. El Croquis.....	pàg.39
7. Conclusions.....	pàg.41
8. Bibliografia.....	pàg.48
Annex.....	pàg.49

RESUM DEL TREBALL

Introducció

L'objectiu principal del treball és dur a terme un estudi del periodisme especialitzat en arquitectura a l'Estat Espanyol, pel que fa a la premsa escrita. Analitzant, així, el seu origen, evolució i estat en l'actualitat. Un segon objectiu és l'elaboració d'una descripció del panorama general de les publicacions actuals i, posteriorment, l'elecció i l'anàlisi en profunditat de quatre casos en concret, aprofundint en la seva forma i el seu contingut. També vull reflexionar sobre l'estat actual d'aquesta branca de la professió i dibuixar possibles traces del seu futur, amb l'aparició d'Internet i la seva evolució constant.

Pel que fa a la justificació del tema triat, des d'un principi vaig tenir clar que volia centrar el meu Treball de Fi de Grau en algun aspecte relacionat amb el periodisme cultural. Amb l'orientació del meu tutor, vaig descartar la possibilitat de centrar-me en aspectes com el teatre o el cinema, a causa de la seva gran popularitat. Vaig optar pel món arquitectònic a partir de la seva proposta, on em recomanava que em centrés en la gastronomia o l'arquitectura, dos móns culturals menys explorats, especialment el segon. Així, em vaig decidir pel món de l'arquitectura, per un doble motiu. Per un banda, m'agrada l'art i l'arquitectura i em va cridar l'atenció estudiar un món per a mi desconegut, com és el periodisme arquitectònic. Per l'altra banda, la facilitat d'accés a possibles fonts personals i documentals respecte el món gastronòmic va fer que m'acabés decidint.

Metodologia

Per a dur a terme el meu treball d'investigació sobre l'estat del camp periodístic cultural en relació amb l'arquitectura, en primer lloc ha estat necessària una recerca bibliogràfica per tal d'elaborar el marc teòric.

Per una banda, he cercat publicacions referents al periodisme cultural en general, amb els llibres *El periodismo cultural* de Jorge B. Rivera, *Periodismo cultural* de Francisco Rodríguez Pastoriza i *Teoría i pràctica del periodismo cultural*, d'Iván Tubau. El de Rodríguez Pastoriza m'ha servit, també, per aprofundir en el concepte de periodisme cultural artístic.

Per altra banda, he cercat publicacions relacionades directament amb el món del periodisme arquitectònic. Cal dir, però, que m'ha estat molt difícil trobar-ne referències

bibliogràfiques ja que la majoria de referències teòriques sobre el periodisme cultural artístic fan menció de les arts plàstiques sense incloure l'arquitectura. Només he trobat el llibre *Eclecticismo y pensamiento arquitectónico en España - discursos, revistas, congresos 1846-1919* i l'article *La aparición del periodismo arquitectónico* de l'acadèmic Angel Isac Martínez de Carvajal, que més aviat fan referència a l'aspecte històric de la professió i no tant al seu estat actual. També he trobat un parell d'articles més sobre arquitectura i periodisme, concretament premsa escrita: *Las revistas corporativas de arquitectura* d'Antón Capitel i *El papel de las revistas de arquitectura* de Richard C. Levene i Fernando Márquez Cecilia.

També he dut a terme la recollida, l'anàlisi i la classificació d'una quantitat significativa de les dades de diverses publicacions en premsa sobre periodisme i arquitectura. En la meua recerca en la biblioteca de la Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona (ETSAB) de la Universitat Politècnica de Catalunya (UPC), vaig poder trobar un total de vint-i-cinc publicacions a l'Estat Espanyol relacionades amb el tema. Amb totes elles, he elaborat un quadre genèric amb les dades principals a tenir en compte: nom de la revista, any de publicació, periodicitat, idioma, editor, quatre traces generals del contingut i pàgina web.

Finalment, he escollit *Arquitectura Viva* (i les seves publicacions relacionades: *AV Monografías* i *AV Proyectos*) i *El Croquis*, seguint els paràmetres i consells de l'arquitecta Cristina Jover.

Per últim, he contactat amb experts relacionats amb el tema. Amb alguns d'ells, el contacte ha estat impossible per manca de resposta. Amb qui sí he pogut contactar ha estat amb l'acadèmic i subdirector del departament d'Història de l'Art de la Universitat de Granada, Angel Isac Martínez de Carvajal, amb els arquitectes i professors a l'ETSAB, Cristina Jover Fontanals (*El Punt-Avui* i *Ara*) i Xavier Monteys Roig (*El País*), i amb la historiadora de l'art i investigadora del Departament de Composició Arquitectònica de l'ETSAB, Carmen Rodríguez Pedret.

El periodisme arquitectònic

“Els arquitectes existeixen com a institució en tant que es comuniquen, i el seu mitjà normal de comunicació és el d'una revista d'Arquitectura” (Capitel, 1989: 18). Aquest és un fragment d'una cita amb la que Antón Capitel inicia el seu article *Las revistas corporativas de arquitectura*. En ell, ens dona a entendre que arquitectes i periodisme arquitectònic van de la mà. En aquesta mateixa línia, Enrique Sobejano expressa:

“Les publicaciones sobre arquitectura són un mitjà de difusió inevitablement lligat a la pròpia disciplina a la que serveixen, i per tant testimoni de les certeses i incerteses que la caracteritzen, i en ocasions model i guia a la que els arquitectes recorren” (Sobejano, 1989: 21).

Els arquitectes fan ús de les revistes, des dels seus inicis, com a instrument per a divulgar la professió, dels arquitectes per als arquitectes.

Capitel, també en el seu article, sintetitza tot allò que creu que ha de reunir una publicació d'aquestes característiques:

“Una revista d'arquitectura ha de ser una finestra crítica oberta al món exterior del propi àmbit de la publicació, sigui nacional o internacional, llegint des de la pròpia cultura allò que ocorre fora i seleccionant la informació des d'una lúcida posició pròpia; des del coneixement dels interessos d'informació que té el públic de la pròpia revista” (Capitel, 1989: 18).

Les revistes d'arquitectura fan referència als aspectes locals i globals de la professió i dels projectes, tal i com menciona Capitel en el seu article. A més, també ha d'informar de la cultura pròpia, *“reflectir les realitzacions arquitectòniques i urbanes locals i regionals”* i *“incorporar totes aquelles altres contribucions arquitectòniques d'assaig o investigació en les seves diverses vessants”* (Capitel, 1989: 18).

Aquestes publicacions han d'intentar evitar estar al servei de les corporacions, patrocinant arquitectes. En aquesta línia, Capitel conclou, contundentment: *“Les revistes d'arquitectura han de fugir i poden, per fortuna, de la condició generalment banal i buida de les revistes corporatives més comunes”* (Capitel, 1989: 18).

En una exposició genèrica de tipologies de revistes arquitectòniques, Richard C. Levene, Fernando Márquez Cecilia i Enrique Sobejano, mencionen en el seu article *El papel de las revistas de arquitectura*, una possible classificació:

“Entre els objectius perseguits d'una determinada línia editorial podríem distingir-ne, potser abusant d'una excessiva simplificació, tres tipus més o menys diferenciats: de caràcter informatiu/documental, de caràcter teòric/crític i de tendència/manifesta. En qualsevol dels casos, aquesta diferenciació mai és exclusiva” (Levene i Márquez Cecilia: 1989, 20).

En aquest mateix article, els seus autors reflexionen sobre el paper de les revistes arquitectòniques, tal i com s'anuncia al títol. *“Si fos necessari definir el paper d'una revista, caldria destacar la seva capacitat per generar reflexió en torn les qüestions*

fonamentals de la disciplina” (Levene i Márquez Cecilia: 1989, 20). Concorda això amb el lligam entre revistes i la professió arquitectònica.

Més enllà del contingut, la forma sempre és important i en el cas de les revistes arquitectòniques encara ho és més a causa del seu alt nivell de grafismes. Els tres autors de l'article *El papel de las revistas de arquitectura* sostenen que cal dedicar una atenció especial a la qualitat formal de la publicació i disposar dels elements del seu llenguatge, com el paper, la textura, el color o la tipografia, entre d'altres.

Com encaixa l'objecte d'estudi?

L'objecte d'estudi, per tant, queda parcialment emmarcat dins de l'àmbit del periodisme cultural i artístic i, en concret, de l'arquitectònic. En tant que publicacions pròpies de l'àmbit periodístic, els paràmetres a seguir d'aquestes són els propis de la professió: rigor i voluntat de difusió i divulgació. Tanmateix, a diferència d'altres sectors culturals, les revistes especialitzades en arquitectura formen part d'un sector més endogàmic, tancat. Així, aquesta mena de publicacions són utilitzades com a eines professionals de la mateixa professió. Una gran part dels seus articles són escrits per arquitectes amb intenció que siguin llegits també per a tals professionals o entesos en l'arquitectura. En aquest sentit, aquestes revistes perden el tret divulgatiu propi del periodisme. Així, si pretenen apropar-se a un públic general, tenen el repte afegit d'apropar l'arquitectura al ciutadà. Per tant, els periodistes tenen la missió de reconvertir el llenguatge arquitectònic més tècnic i adaptar-lo per facilitar la seva comprensió.

Havent establert el marc teòric de la meua recerca, vull investigar la següent hipòtesis sobre les revistes arquitectòniques: els temes de les revistes actuals especialitzades en arquitectura solen estar lligades a la figura de l'arquitecte.

A més, vull fer una classificació de les revistes segons si es centren en la informació o en la documentació, en la teoria o crítica i en les tendències.

Periodisme i crítica

Cal tenir clara la diferència entre el periodista cultural i el crític, ja que en la temàtica artística, a vegades, el seu paper es pot veure difuminat. El periodista cultural, segons Rodríguez Pastoriza, *“informa de les notícies relacionades amb les diferents activitats del que la seva secció entén com a cultura i el seu objectiu fonamental és la divulgació*

de les activitats culturals en una societat" (Rodríguez Pastoriza, 2006: 15). En canvi, al crític *"se li exigeixen unes fonamentades claus d'interpretació respecte les expressions culturals sobre les que exerceix la seva crítica"* (Rodríguez Pastoriza, 2006: 15). Així, el periodista cultural es limita a la informació i divulgació d'aspectes relacionats amb la cultura, per tal d'apropar-los al públic.

El mateix Pastoriza recull en el seu llibre una definició de Tomás Eloy Martínez: *"Un periodista cultural és un productor de pensament"* (Rodríguez Pastoriza, 2006: 16). Tot i que la seva funció no és la d'exercir claus interpretatives sobre la informació cultural, a diferència del crític, sí que ha de pensar i crear continguts informatius. El periodista, aquí, es mou en un terreny més modelable que li permet un marge de creació i no és tan rígid com en el cas del rigor de la informació diària.

Estudi i anàlisi del periodisme especialitzat en arquitectura

Del total de vint-i-cinc publicacions observades, setze són editades tant en castellà com en anglès. La periodicitat que hi predomina és la trimestral, amb un total d'onze revistes. També una gran part de les revistes són publicades bimestralment (4), semestral (4). Mensuals (1), anuals (2) i quadrimestrals (1) són les periodicitats menys comunes. Les tres restants tenen una periodicitat irregular, que ha anat canviant segons el moment. Els preus d'aquestes revistes són molt variats, oscil·lant des dels 10 euros fins a arribar als 100 en alguns casos.

Set d'aquestes revistes s'han deixat de publicar en els darrers set anys, des de 2007, i la localització de les seves editorials és diversa, concentrades a Barcelona i Madrid, principalment. A més, totes elles tenen pàgina web a la que dirigir-se.

D'aquesta primera observació, se'n pot despendre que la majoria de publicacions en premsa de periodisme arquitectònic tenen trets comuns. No solen ser com les revistes habituals a les que estem acostumats a trobar als quioscos. Es tracta de publicacions molt elaborades que s'assimilen a catàlegs o petits llibres. Solen tenir un gran nombre de pàgines, el gruix de les quals és considerable. A més, destaquen per la seva qualitat formal, pel seu material i per les fotografies i imatges editades. La seva periodicitat espaiada explica, en part, la possibilitat de publicar amb aquesta alta qualitat en contingut i forma.

El contingut d'aquestes publicacions sol estar centrat en projectes i/o arquitectes, a més d'incloure, en alguns casos, petites notícies o recomanacions. És per això, que sempre estan acompanyades per imatges de qualitat que pretenen il·lustrar els

continguts. Els preus d'aquesta mena de revistes solen ser, d'acord amb la qualitat del format i la seva periodicitat, relativament elevats. Les úniques publicacions en premsa referents al periodisme arquitectònic que difereixen d'aquests patrons són les publicacions governamentals, més sòbries pel que refereix als tractaments formals. Aquestes publicacions es poden trobar, gairebé totes, en versió digital en pdf, per un preu més assequible que el de la versió en paper.

Comparació de dos casos concrets

Des del punt de vista de l'arquitecta Cristina Jover, *Arquitectura Viva* i *El Croquis* són dos de les publicacions més influents en el panorama del periodisme arquitectònic. L'acadèmica i historiadora de l'art Carmen Rodríguez Pedret corrobora que són dos de les revistes en paper hegemòniques en les darreres dècades.

A partir dels consells d'ambdues aquestes revistes per a dur a terme una comparació i anàlisi de dos casos concrets. Pel que fa a la primera, també he triat dos publicacions que hi van de la mà, editades per la mateixa editorial: *AV Monografías* i *AV Proyectos*. De totes elles, he dut a terme un anàlisi dels darrers tres números del 2013, obtenint un total de dotze revistes observades i analitzades.

Conclusions

En primer lloc, pel que fa a l'aspecte formal, les publicacions en premsa especialitzades en arquitectura es preocupen molt per la seva forma. En el cas d'*Arquitectura Viva*, d'*AV Proyectos* i d'*AV Monografías*, cada un dels seus volums està format, aproximadament, per un centenar de pàgines. En el cas de *El Croquis*, el nombre augmenta fins a superar les tres-centes. Així, cada una d'aquestes publicacions conforma una revista que s'assimila a un catàleg. A més, el gruix de les pàgines és considerable i la qualitat de les impressions, tant de tipografia com de fotografia i imatges diverses, és d'un alt nivell. Aquest fet implica un elevat cost de producció i, consegüentment, de venda de cada un dels volums. En el cas de les primeres, el preu oscil·la entre 10 i 30 euros amb una periodicitat bimestral i trimestral. En el cas de la segona, que triplica en nombre de pàgines i té les tapes més dures, el seu cost oscil·la els 70 euros i és publicada, també, cada dos mesos.

En segon lloc, i pel que fa al contingut, la premsa especialitzada en arquitectura sol centrar-se, en cada número, en un aspecte o persona concreta de la població. Solen ser, per tant, publicacions de caire temàtic. En cada un dels seus números, s'hi pot

trobar una estructura similar. Solen haver-hi reportatges i articles teòrics referents al tema escollit per a aquell volum, i aquests solen estar seguits per una sèrie d'articles, que es podrien assimilar al reportatge, on s'exposen un seguit de projectes relacionats amb l'aspecte arquitectònic o l'arquitecte que tracta la revista en qüestió. En aquests projectes s'hi troba un predomini de fotografies i imatges d'alta qualitat que il·lustren el poc text que les acompanya. En totes elles, sempre s'hi tracten aspectes referents a la professió i sobre els quals se'n reflexiona. A partir d'aquí, cada publicació pot jugar amb elements propis. Totes elles, però, giren sempre en torn de la professió de l'arquitecte i, per tant, estan pensades per a un lector més aviat especialitzat. Tanmateix, crec inevitable caure en aquesta focalització si es pretén emetre un contingut d'alta qualitat especialitzat en una matèria. Això no converteix aquesta mena de publicacions en intel·ligibles per als lectors aliens a la professió, sempre que hi tinguin interès. En aquest sentit, puc corroborar la primera de les hipòtesis en la que em referia sobre l'estreta relació entre la professió i els professionals de l'arquitectura i la seva premsa especialitzada.

Pel que fa a la possible classificació de les revistes, en totes les publicacions analitzades hi he pogut trobar una barreja dels diferents gèneres, sempre amb el predomini de les tendències amb els projectes exposats i els breus informatius. Tanmateix, en les mateixes revistes també hi he pogut trobar alguns articles de crítica o reflexions teòriques, així com peces més informatives sobre la professió. Per tant, no he trobat el predomini d'un dels gèneres sinó una barreja d'aquests, amb la tendència com a element principal.

Finalment, cal també mencionar l'aspecte d'Internet, poc explotat en aquest tipus de publicacions. De les revistes analitzades, les editorials aconsegueixen utilitzar la xarxa com un aparador del seu contingut, donant la possibilitat a l'usuari de consumir-lo o bé en paper o bé en format digital. Tanmateix, es limiten a oferir els mateixos continguts tant pel paper com en digital, amb l'única variable del cost, que es redueix considerablement en el segon cas. Seria convenient explorar les possibilitats oferides per Internet, oferint continguts exclusius per web, aprofitant el seu reduït cost i buscant nous possibles lectors.

A més, la versió digital, que sempre té la versió en paper com a protagonista, no permet un accés als primers números de les revistes a través d'una hemeroteca. Cosa que Internet hauria de permetre.

En la mateixa AV, a més, hi ha una sèrie d'apartats on s'hi punxa premsa general, amb notícies relacionades amb l'arquitectura. El mitjà especialitzat assimila la manera de

fer d'una premsa general a la que dóna protagonisme especial al seu lloc web. És evident, doncs, que encara no se sap com han adaptar-se al món digital una sèrie de publicacions que provenen del paper.

Les revistes especialitzades en arquitectura viuen en un moment de canvis i incerteses amb l'expansió de les tecnologies digitals. Els models a seguir consisteixen en fer un contingut digital diferent que atregui al lector de mitjans digitals. En el cas espanyol, s'ha produït una substitució de mitjans nadius a Internet pels mitjans impresos.

Internet és un suport dinàmic, que permet més interacció a través de comentaris en posts i de les diverses xarxes socials. La problemàtica de la conversió del paper a Internet és una qüestió econòmica. La majoria de revistes del sector utilitzen la versió web com una mena de mostrador dels seus continguts del paper, sense acabar de trobar el seu lloc a la xarxa. Un altra avantatge que alhora esdevé una problemàtica econòmica és el fet que aquest tipus de publicacions són molt gràfiques i amb Internet reduirien costos. La part negativa és la recerca de suport econòmic.

Per buscar exemples de publicacions arquitectòniques a Internet que s'adaptin al mitjà digital, cal veure l'aparició d'una publicació d'aquest tipus dins de la mateixa xarxa. L'exemple per excel·lència és *ArchDaily*, la versió digital d'un panorama molt ampli de l'arquitectura al món. S'actualitza constantment i té versions en diferents idiomes. Nascuda al 2008, compta avui amb 6.300.000 visites mensuals, 55.000.000 visualitzacions de pàgines al mes i 1.200.000 fans de Facebook, xifres que cap revista en paper pot arribar a assumir. A més, en ella els usuaris hi poden penjar projectes, que passen pel filtre de l'equip i són publicats posteriorment. Aquesta compta amb una xarxa molt gran d'informadors que permet treballar amb molta més quantitat de material. També s'hi pot trobar una selecció dels projectes més visitats, articles classificats per tipus i versions específiques per a Mèxic, Brasil o hispanoamèrica. A tot això cal sumar-hi l'element essencial de la interacció amb l'usuari.

Un altre aspecte destacable al que cal fer menció és la relació entre la premsa i l'arquitectura. Així, veiem com les revistes estudiades formen part d'un cercle tancat a la professió. Per Rodríguez Pedret, aquestes revistes són *“un instrument professional, els arquitectes compren les revistes per qüestions tècniques qüestions materials, definició d'espai, models de tipologies d'habitatge... Són una eina de consulta”*. Per tant, per a Rodríguez Pedret, per una banda, trobem les revistes especialitzades que

serveixen d'eina al sector de l'arquitectura i, per l'altre, els mitjans generalistes on s'hi poden publicar articles periodístiques referents a la professió. Per a la historiadora de l'art, *“En les revistes especialitzades, no es pot parlar de periodisme. Hauríem de canviar de paraula”*.

TREBALL DE FI DE GRAU

1. Introducció

L'objectiu principal del treball és dur a terme un estudi del periodisme especialitzat en arquitectura a l'Estat Espanyol, pel que fa a la premsa escrita. Analitzant, així, el seu origen i evolució fins l'actualitat. Un segon objectiu és l'elaboració d'una descripció del panorama general de les publicacions actuals i, posteriorment, l'elecció i l'anàlisi en profunditat de quatre casos en concret, aprofundint en la seva forma i en el seu contingut. Amb aquesta recerca pretenc dibuixar les traces generals d'una de les branques culturals del periodisme que ha estat menys estudiada, probablement per l'especificitat dels seus continguts. També vull reflexionar sobre l'estat actual d'aquesta branca de la professió que, igual que la resta de mitjans de difusió massiva, es veu afectada per la irrupció de l'expansió de les tecnologies digitals. En aquest sentit, pretenc acompanyar aquesta descripció del panorama actual amb un dibuix sobre les possibles traces del seu futur, amb l'ús d'Internet i la seva evolució constant.

A més, he volgut recolzar tota la recerca teòrica amb fonts personals d'experts per tal de justificar l'elecció de les publicacions escollides pel meu anàlisi i donar també, així, un to més crític d'aquest camp i orientar sobre quins són els trets generals del sector, quin és el seu estat en l'actualitat i quin paper jugarà en el futur.

Pel que fa a la justificació del tema triat, des d'un principi vaig tenir clar que volia centrar el meu Treball de Fi de Grau en algun aspecte relacionat amb el periodisme cultural. Amb l'orientació del meu tutor, vaig descartar la possibilitat de centrar-me en aspectes que en un principi em cridaven més l'atenció, tot i no saber com tractar-los, com el teatre o el cinema. A causa de la seva gran popularitat i els nombrosos estudis al respecte, vaig acabar descartant aquesta possibilitat. Vaig optar pel món arquitectònic a partir de la seva proposta, on em recomanava que em centrés en la gastronomia o l'arquitectura, dos mons culturals menys explorats, especialment el segon. Així, em vaig decidir finalment pel món de l'arquitectura per un doble motiu. Per un banda, m'agrada l'art i l'arquitectura i em va cridar l'atenció estudiar un món per a mi desconegut, com és el periodisme arquitectònic i el tipus de publicacions que n'existeixen. A més, a mesura que he anat avançant el treball m'he adonat que és un àmbit que no està gens estudiat i, també, que és un camp una mica menystingut en les referències teòriques de l'àmbit del periodisme

cultural. Aquestes sempre fan referència a les arts plàstiques però no a l'arquitectura. Per l'altra banda, la facilitat d'accés a possibles fonts personals i documentals respecte el món gastronòmic va fer que m'acabés decidint.

1.1. Breu recorregut històric de l'aparició del periodisme especialitzat en l'arquitectura a l'Estat Espanyol

L'arquitectura és un art de llarg recorregut, que es remunta a la prehistòria, que ha viscut etapes molt diverses amb el pas dels segles i que, en la nostra societat actual, es troba amb una necessitat de reinvenió. La mateixa situació viu el periodisme avui, en un moment de crisi global. Tanmateix, la cronologia de la professió periodística no és ni molt menys la de l'arquitectura. El periodisme es remunta a l'edat mitjana amb les seves primeres expressions i no és fins al segle XIX quan pren la forma, aproximada, que avui coneixem i considerem periodisme. D'aquesta manera, podem situar els inicis del periodisme cultural especialitzat en l'arquitectura per aquestes dates: *“La completa definició del periodisme arquitectònic pot situar-se en la dècada de 1830, tot i que els seus precedents es trobaven en els últims anys del segle XVIII”* (Martínez de Carvajal, 1987: 105). Tanmateix, no és fins uns anys més tard quan aquesta branca del periodisme es desenvolupa a l'estat Espanyol: *“Pocs anys després, comença el periodisme arquitectònic a Espanya (1846) amb la publicació a Barcelona, del Boletín Enciclopédico de Nobles Artes, i el Boletín Español de Arquitectura, que mesos més tard es publicava a Madrid”* (Martínez de Carvajal, 1987: 115).

Ángel Isac Martínez de Carvajal, en el seu llibre *Eclecticismo y pensamiento arquitectónico en España: discursos, revistas, congresos (1846-1919)*, sosté:

“L'arquitectura, en la mesura que era considerada –per la seva doble naturalesa d'Art i Ciència– com un dels indicatius més exactes del progrés, necessitava disposar de publicacions que fossin un instrument per a la defensa i engrandiment de la mateixa, a la vegada que protegissin les atribucions i els prestigi professional dels arquitectes. (...) En tot moment, els promotors del periodisme arquitectònic vincularan estretament l'existència d'òrgans de comunicació periòdica amb els esforços col·lectius encaminats al progrés i regeneració del país” (Martínez de Carvajal, 1987: 116).

L'acadèmic afirma que la noció instrumental d'aquest periodisme explica l'aparició d'algunes revistes d'arquitectura, que van aparèixer com una forma de contestació en front a disposicions governatives, considerades pels arquitectes contràries a les seves atribucions i drets privatis (Martínez de Carvajal, 1987: 117). Seguidament, enllaça l'aparició del periodisme arquitectònic amb l'accentuació dels *“processos de diferenciació tècnico-professional, exigits pel model de creixement industrial que segueixen les societats europees més avançades”* i conclou que la seva implantació a Espanya serà duta a terme amb un considerable retard i nombroses contradiccions (Martínez de Carvajal, 1987: 117). Així, podem considerar que el periodisme arquitectònic va sorgir amb un doble motiu: el suport i difusió a l'art arquitectònic i la defensa i protecció dels seus professionals. Ambdós objectius segueixen presents en la publicació de revistes especialitzades en l'actualitat, conformant un món titllat d'endogàmic pel públic.

Aquestes primeres publicacions periodístiques tenien una periodicitat diversa. Majoritàriament, s'hi trobaven revistes quinzenals. En menor quantitat, també n'hi havia de publicació mensual i anuals i, en última instància, de decennals i trimestrals.

Pel que fa al nombre de pàgines, solien tenir-ne entre 8 i 16, a més de les fulles d'anuncis que començaven a aparèixer en algunes publicacions en la dècada dels 50 del mateix segle XIX. El format divergia segons la publicació, des de 34x24cm fins a 15x17cm, amb text a doble columna en la gran majoria. Respecte el contingut, les seccions variaven en cada número.

“Les més característiques es dedicaven a qüestions doctrinals, informació bibliogràfica, anuncis oficials, temes científics i tècnics, assumptes urbans i d'higiene pública, convocatòries, etc. També apareixerien traduccions d'escriptors i arquitectes europeus” (Martínez de Carvajal, 1987: 117).

En el seu interior, les revistes reflectien la voluntat de promoure i difondre la professió arquitectònic. En relació amb el seu contingut, aquest tipus de revistes requerien representacions gràfiques, *“requisit indispensable que no sempre van complir però que progressivament van anar incorporant”* (Martínez de Carvajal, 1987: 118). Veurem com avui, el material gràfic d'aquestes publicacions n'és una característica fonamental.

La durada d'aquestes publicacions dependrà de diversos factors:

“El desenvolupament econòmic del nostre país, un mercat de lectors i professionals reduïts, l'escassa força social dels arquitectes i una activitat constructora molt més limitada, a més del sentiment general de postració de l'art arquitectònic (...) expliquen no només la tardana aparició del periodisme arquitectònic, sinó també l'existència breu de les revistes, abans de 1874. Més de 30 anys de diferència respecte les sòlides empreses periodístiques franceses, angleses o alemanyes. (...) És durant l'últim terç del segle XIX quan sorgeixen empreses periodístiques de major estabilitat” (Martínez de Carvajal, 1987: 119).

El periodisme arquitectònic no és l'únic que es veu afectat per aquesta sèrie de factors que conflueixen a finals del segle XIX a Espanya sinó que se sumará a les dificultats comunes en tot el periodisme, que tindrà dificultats per a consolidar-se en un context social que no li és favorable.

Ja en el segle XX, les publicacions arquitectòniques s'expandeixen. La historiadora de l'art Carmen Rodríguez Peret remarca la importància d'aquest període. En temps de la República, apareix *AC, documentos de actividad contemporánea*, lligada al Grup d'Artistes i Tècnics Espanyoles per al Progrés de l'Arquitectura (GATEPAC). Aquest fou l'únic moviment d'avantguarda abans de la guerra a Espanya i Catalunya.

AC, documentos de actividad contemporánea precediria la revista *Arquitectura* de Madrid i *Cuadernos de Arquitectura* de Barcelona, ambdues lligades als col·legis oficials. La primera, amb la guerra, es converteix en la *Revista Nacional de Arquitectura (RNA)*. La segona no existia abans de la guerra, neix amb ella i el seu primer número està presidit per la foto del dictador Franco. Totes dues gaudiran del predomini de les revistes arquitectòniques al llarg del segle XX, fins que comencin a aparèixer, ben entrada la segona meitat de segle, publicacions que no van lligades a cap col·legi i que tenen una vocació comercial.

Als anys 70, a Barcelona, apareixeran publicacions que canviaran el panorama. És el cas d'*Arquitecturas Bis*, amb format de diari i amb la voluntat d'arribar a molta gent. Tanmateix, era una revista feta per arquitectes, amb Rosa Regàs com a editora. Tot i intentar divulgar l'arquitectura al públic general, era tant endogàmica com la resta de publicacions similars. Aquestes revistes de la època, transformen la manera de pensar i de veure en l'escenari d'un país que havia estat tancat durant molts anys. Amb l'aparició de les

publicacions de caire comercial, la premsa especialitzada en arquitectura viurà un gir i es diversificarà en múltiples i diverses publicacions: històriques, d'actualitat, sobre materials o tècniques i monogràfics d'autors, entre d'altres.

2. Metodologia

Per a dur a terme el meu treball d'investigació sobre l'estat del camp periodístic cultural en relació amb l'arquitectura, en primer lloc ha estat necessària una recerca bibliogràfica per tal d'elaborar el marc teòric.

Per una banda, he cercat publicacions referents al periodisme cultural en general, com els llibres *El periodismo cultural* de Jorge B. Rivera, *Periodismo cultural* de Francisco Rodríguez Pastoriza i *Teoría i pràctica del periodismo cultural*, d'Iván Tubau. *Periodismo cultural*, de Rodríguez Pastoriza, m'ha servit, també, per aprofundir en el concepte de periodisme cultural artístic, una subclassificació de la cultura on encaixa la qüestió arquitectònica.

Per altra banda, he cercat publicacions relacionades directament amb el món del periodisme arquitectònic, per tal d'establir un marc teòric més concret sobre el tema. Cal dir, però, que m'ha estat molt difícil trobar-ne referències bibliogràfiques ja que la majoria de referències teòriques sobre el periodisme cultural artístic fan menció de les arts plàstiques sense incloure l'arquitectura. Referent a tal professió, només he trobat el llibre *Eclecticismo y pensamiento arquitectónico en España - discursos, revistas, congresos 1846-1919* i l'article *La aparición del periodismo arquitectónico* de l'acadèmic Angel Isac Martínez de Carvajal, que més aviat fan referència a l'aspecte històric de la professió i no tant al seu estat actual. Aquesta part l'he utilitzada a mode d'introducció al principi del treball, per situar en la tradició periodística arquitectònica i conèixer-ne l'evolució. També he trobat un parell d'articles més sobre arquitectura i periodisme, concretament premsa escrita: *Las revistas corporativas de arquitectura* d'Antón Capitel i *El papel de las revistas de arquitectura* de Richard C. Levene i Fernando Márquez Cecilia. Aquests darrers m'han servit per a la concreció del marc teòric específic sobre el periodisme arquitectònic i les seves publicacions.

A més de la recerca bibliogràfica pel marc teòric, també he dut a terme la recollida, l'anàlisi i la classificació d'una quantitat important i significativa de les dades de diverses publicacions en premsa sobre periodisme i arquitectura. En la meua recerca en la biblioteca de la Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona (ETSAB) de la Universitat Politècnica de Catalunya (UPC), vaig poder trobar un

total de vint-i-cinc publicacions a l'Estat Espanyol relacionades amb el tema. Tanmateix, set de les vint-i-cinc publicacions que he inclòs en un primer panorama general no se segueixen publicant actualment i, per tant, no formen part del meu objecte d'estudi. Amb totes elles, he elaborat un quadre genèric amb les dades principals a tenir en compte: el nom de la revista, l'any de publicació, la periodicitat, l'idioma, l'editor, quatre traces generals del contingut i pàgina web. Aquest quadre es pot trobar a l'annex del treball.

En la meua recerca de publicacions en premsa arquitectòniques, en un primer moment, tenia pensat anar a la biblioteca del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya (COAC) per complementar la informació trobada en les dos biblioteques. Tanmateix, amb les vint-i-cinc revistes observades a l'ETSAB, vaig descartar la possibilitat d'ampliar la meua recerca per tal d'acotar el camp d'estudi.

De totes les revistes observades i un cop fet l'anàlisi general, he escollit *Arquitectura Viva* (i les seves publicacions relacionades, editades per la mateixa editorial: *AV Monografías* i *AV Proyectos*) i *El Croquis*, seguint els paràmetres i consells de l'arquitecta Cristina Jover, amb la finalitat de fer-ne un anàlisi més profund. Probablement, aquestes siguin les revistes que podem reconèixer com a més periodístiques, tenint en compte l'alt grau d'especialització del sector.

També, he volgut contactar amb alguns experts relacionats amb el tema per a demanar-los informació al respecte. Amb alguns d'ells, el contacte ha estat impossible per manca de resposta. És el cas dels periodistes: Anatxu Zabalbescoa, d'*El País*; Llátzer Moix, de *La Vanguardia*; José Maria Osorio, de *Grupo Vía*; Blanca Cia, de *El País*; i Marta Rodríguez, de *La Vanguardia*. Tampoc he rebut resposta dels arquitectes i col·laboradors en premsa Josep Maria Montaner, a *El País*, i Jordi Badia, a *l'Ara*.

Amb qui sí he pogut contactar ha estat amb l'acadèmic i subdirector del departament d'Història de l'Art de la Universitat de Granada, Angel Isac Martínez de Carvajal; amb els arquitectes i professors a l'ETSAB, Cristina Jover Fontanals (*El Punt-Avui* i *Ara*) i Xavier Monteys Roig (*El País*). L'única que m'ha donat una opinió àmplia sobre el tema de les revistes referents a l'arquitectura ha estat l'arquitecta Jover i, per aquest motiu, he pres com a punt de partida les seves recomanacions. En elles, he deixat de banda les publicacions específiques i les històriques, volent prendre com a base de la meua recerca les revistes arquitectòniques no específiques dirigides a un públic ampli, interessat en el món arquitectònic. Per altra banda, Isac Martínez de Carvajal m'ha estat de gran utilitat per a l'elaboració del marc teòric específic en arquitectura i en la petita introducció

històrica d'aquesta. A partir del seu llibre, hi vaig contactar i em va recomanar un altre article seu on parlava concretament sobre aquesta mena de revistes especialitzades.

Xavier Monteys, per la seva banda, va respondre'm que no sabia recomenar-me cap publicació en concret ja que ell mateix no n'és consumidor.

Amb qui també he contactat és l'acadèmica Carmen Rodríguez Pedret, historiadora de l'art i de l'arquitectura i investigadora del Departament de Composició Arquitectònica de l'ETSAB. Els seus principals àmbits d'investigació i docència són l'arquitectura catalana, la història de la cultura domèstica, museus, mitjans de masses i l'arquitectura moderna. A més, és professora del "Taller d'investigació: Producció, reproducció i debat arquitectònic, de l'era de la impremta a l'era digital" del Màster universitari en història i teoria de l'arquitectura a l'ETSAB. Els seus coneixements i el seu punt de vista m'han ajudat a perfilar la part final del treball, referent al paper de l'arquitectura en els mitjans i la relació de tots dos móns. A més d'esbossar quatre pinzellades sobre l'evolució del paper a Internet i de la presència de l'arquitectura en els mitjans generalistes. També, m'ha orientat breument sobre el panorama històric i evolució de les revistes arquitectòniques al llarg del segle XX.

3. Marc teòric

3.1. El periodisme cultural

"El periodisme és de manera destacada una forma de cultura perquè en gran mesura la difon i la fomenta, la recrea i la crea i, a més, acaba per convertir-se sempre en document per la història, una altra de les grans manifestacions de la cultura. En aquest sentit no és en absolut una dada menor que gairebé tots els grans escriptors i artistes hagin practicat en algun moment de la seva vida el periodisme i fonamentalment el periodisme cultural". (Rodríguez Pastoriza, 2006: 9).

La cultura, doncs, és un element fonamental en el món del periodisme. Una peça clau que molts cops es menysté i és relegada a les últimes pàgines dels diaris o als últims minuts del informatius televisius i radiofònics, i que conté un ampli ventall de temàtiques. Iván Tubau, en el seu llibre *Teoría y práctica del periodismo cultural*, sosté que els temes del periodisme cultural són heterogenis i variats, però que la restricció o amplitud del concepte que la publicació tingui de la cultura, expandirà o limitarà el seu camp d'interessos (Tubau, 1982: 28). Jorge B. Rivera, en un to més contundent, afirma que

l'heterogeneïtat temàtica seria més aviat el resultat d'una decisió econòmica, que busca públics massius per tal d'incrementar els beneficis (Jorge B. Rivera, 1995: 29).

Per a Rodríguez Pastoriza:

“El periodisme cultural tracta de canalitzar la informació que es genera en torn al món de la cultura i de donar-li un tractament homogeni com especialitat diferenciada i difondre informació amb la fi que arribi als consumidors habituals d'altres tipus de notícies. Per a això s'estableixen unes pautes de producció diferenciades i s'utilitzen uns mecanismes narratius propis” (Rodríguez Pastoriza, 2006: 10).

Podríem dir, per tant, que el periodisme cultural es nodreix del mateix motlle que la pròpia professió i l'aplica al camp cultural. Aquest, a diferència d'altres temàtiques, no sol requerir immediatesa i permet al periodisme gaudir de més temps per preparar la seva feina. És un àmbit del periodisme que permet dedicar més temps a l'elaboració de la informació, generalment en format de reportatge, crònica o crítica.

El mateix Rodríguez Pastoriza, recull en el seu llibre *Periodismo cultural*, la definició d'aquesta vessant de la professió duta a terme per Jorge B. Rivera i per Iván Tubau. El primer dels dos parla del periodisme cultural com una:

“zona complexa i heterogènia de mitjans, gèneres i productes que aborden propòsits creatius, crítics, reproductius o divulgatius els terrenys de les ‘belles arts’, ‘les belles lletres’, les corrents del pensament, les ciències socials i humanes, l'anomenada cultura popular i molts altres aspectes que tenen que veure amb la producció, circulació i consum de bens simbòlics, sense importar el seu origen o destinació estamental”. (Rodríguez Pastoriza, 2006: 15).

Per tant, la cultura és una mena de calaix de sastre que inclou una gran diversitat d'aspectes, tant de gènere com de contingut. Tubau, per la seva banda, el defineix com *“la forma de conèixer i difondre els productes culturals d'una societat a través dels mitjans massius de comunicació”* (Rodríguez Pastoriza, 2006: 15). Aquesta forma de conèixer varia totalment en funció dels mitjans que hi ha a l'abast del lector, espectador o oient i dels seus continguts en relació amb la cultura, un àmbit poc destacat en els grans mitjans per manca de públic.

Podem percebre, doncs, el periodisme cultural com un gran calaix on encabir-hi temàtiques i gèneres totalment diversos que cal passar pel filtre del rigor i la pluralitat abans d'emetre'ls i que, alhora, podria gaudir d'una millor presència en la nostra societat actual.

"Els mitjans de comunicació, a més, difuminen les fronteres de qualitat entre l'alta cultura i la cultura de masses en tenir la mateixa consideració i donar el mateix tractament a informacions relacionades amb una i altra" (Rodríguez Pastoriza, 2006: 13).

Amb això, Pastoriza fa referència a la banalització de la cultura duta a terme per molts mitjans de comunicació que fan de la cultura un producte i pretenen treure'n rendibilitat a través de la seva espectacularització. Aquest és un aspecte altament comú en el nostre sistema periodístic actual, on la lluita entre canals perverteix moltes de les bases ètiques del periodisme.

3.1.1. El periodisme cultural artístic

A *Periodismo cultural*, Rodríguez Pastoriza dedica un apartat específic, tot i que breu, al periodisme cultural de l'art en el què hi trobem algunes reflexions interessants. Per al periodista i acadèmic, *"informar sobre l'art i sobre les seves diverses manifestacions és una de les responsabilitats més arriscades dels professionals de la informació"* (Rodríguez Pastoriza, 2006: 17). Seguidament, amplia la seva explicació i afirma:

"Dins de l'àrea del periodisme cultural, la informació de les diverses manifestacions de l'art és una de les més complexes i difícils d'abordar per la seva àmplia varietat perquè requereix una formació especialitzada i rigorosa per part dels professionals dels mitjans de comunicació" (Rodríguez Pastoriza, 2006: 17).

Si tot el periodisme especialitzat requereix una formació sobre la matèria en qüestió, l'especialitat de l'art dins la cultura, encara més. Cal que el periodista sàpiga i conegui allò de què parla a l'hora d'informar. És necessari que el periodista adopti coneixements històrics i estilístics de les diferents disciplines i corrents artístiques, així com de la seva evolució i desenvolupament i dels seus moviments i tendències. Només amb aquestes coneixements, el periodista podrà elaborar informacions fonamentades sobre l'art.

A més, l'art té branques molt diverses en les seves manifestacions creatives, cosa que per Rodríguez Pastoriza dificulta l'abordament de la informació per

un únic professional. Aquest seguit de manifestacions creatives artístiques són *“la pintura, l'escultura, l'arquitectura, la fotografia, el disseny, el videoart i d'altres noves manifestacions estètiques i virtuals”* (Rodríguez Pastoriza, 2006: 17). Això fa que un periodista especialitzat en l'art, hagi de tenir uns coneixements mínims sobre cada una de les branques, tot i que s'hi especialitzi en alguna d'elles. No passa el mateix amb els periodistes especialitzats en cinema, teatre o literatura, per exemple, els quals centren el seu coneixement en una sola branca cultural. Tanmateix, quan parlem de cultura, sempre és recomanable assolir el màxim coneixement de totes les branques possibles ja que moltes vegades es complementen.

L'apartat dedicat al periodisme cultural artístic conclou amb una síntesi reiterant tot allò exposat anteriorment per part de l'autor:

“El periodisme cultural suposa, per tant, en la seva especialització relacionada amb l'art, una formació professional que necessita recolzar un dels seus pilars en els coneixements derivats de la història de l'art i les seves manifestacions. És convenient que el periodista que informa tingui una formació més que general en aquesta disciplina, des dels orígens de l'art prehistòric fins als moviments contemporanis de vanguardia” (Rodríguez Pastoriza, 2006: 18).

3.2. El periodisme arquitectònic

“Els arquitectes existeixen com a institució en tant que es comuniquen, i el seu mitjà normal de comunicació és el d'una revista d'Arquitectura” (Capitel, 1989: 18). Aquest és un fragment d'una cita amb la que Antón Capitel inicia el seu article *Las revistas corporativas de arquitectura*. En ell, ens dona a entendre que arquitectes i periodisme arquitectònic van de la mà, com ja hem vist en els seus orígens. També en aquesta mateixa línia, Enrique Sobejano expressa:

“Les publicacions sobre arquitectura són un mitjà de difusió inevitablement lligat a la pròpia disciplina a la que serveixen, i per tant testimoni de les certeses i incerteses que la caracteritzen, i en ocasions model i guia a la que els arquitectes recorren” (Sobejano, 1989: 21).

Els arquitectes fan ús de les revistes, des dels seus inicis, com a instrument per a divulgar la professió, dels arquitectes per als arquitectes. Fan ús del periodisme com una eina professional.

Capitel, també en el seu article, sintetitza tot allò que creu que ha de reunir una publicació d'aquestes característiques:

“Una revista d'arquitectura ha de ser una finestra crítica oberta al món exterior del propi àmbit de la publicació, sigui nacional o internacional, llegint des de la pròpia cultura allò que ocorre fora i seleccionant la informació des d'una lúcida posició pròpia; des del coneixement dels interessos d'informació que té el públic de la pròpia revista” (Capitel, 1989: 18).

Les revistes d'arquitectura fan referència als aspectes locals i globals de la professió i dels projectes, tal i com menciona Capitel en el seu article. A més, també ha d'informar de la cultura pròpia, *“reflectir les realitzacions arquitectòniques i urbanes locals i regionals”* i *“incorporar totes aquelles altres contribucions arquitectòniques d'assaig o investigació en les seves diverses vessants”* (Capitel, 1989: 18). Tot i la corporativitat de les revistes de les quals parla, Capitel sosté:

“La necessitat d'una altura cultural i crítica sembla evident, així com evitar convertir-se en un butlletí corporatiu o una espècie d'anuari on tot professional de la corporació pugui publicar la seva obra o l'article del seu temps lliure” (Capitel, 1989: 18).

Aquestes publicacions han d'intentar evitar estar al servei de les corporacions, patrocinant arquitectes. En aquesta línia, Capitel conclou, contundentment: *“Les revistes d'arquitectura han de fugir i poden, per fortuna, de la condició generalment banal i buida de les revistes corporatives més comunes”* (Capitel, 1989: 18).

En una exposició genèrica de tipologies de revistes arquitectòniques, Richard C. Levene, Fernando Márquez Cecilia i Enrique Sobejano, mencionen en el seu article *El papel de las revistas de arquitectura*, una possible classificació:

“Entre els objectius perseguits d'una determinada línia editorial podríem distingir-ne, potser abusant d'una excessiva simplificació, tres tipus més o menys diferenciats: de caràcter informatiu/documental, de caràcter teòric/crític i de tendència/manifesta. En qualsevol dels casos, aquesta diferenciació mai és exclusiva” (Levene i Márquez Cecilia: 1989, 20).

En aquest mateix article, els seus autors reflexionen sobre el paper de les revistes arquitectòniques, tal i com s'anuncia al títol. *“Si fos necessari definir el paper d'una revista, caldria destacar la seva capacitat per generar reflexió en*

torn les qüestions fonamentals de la disciplina” (Levene i Márquez Cecilia: 1989, 20). Concorda això amb el lligam entre revistes i la professió arquitectònica. A més, també fan referència a la dimensió cultural de l'arquitectura, caracteritzada, pels autors, *“per la dialèctica entre els plantejaments teòrics que l'animen i el valor de la forma construïda que es concreta*” (Levene i Márquez Cecilia: 1989, 20). Així, *“adquireix una dimensió cultural el que d'altramanera és simplement una activitat professional i és llavors quan la publicació cobra un impuls que li dona sentit i raó de ser*” (Levene i Márquez Cecilia: 1989, 20). Per tant, segons aquesta visió, les revistes d'arquitectura només tenen sentit en relació amb la dimensió cultural de la professió, cosa que no sempre es manifesta en una publicació especialitzada d'aquesta mena. En el periodisme arquitectònic, arquitectura i cultura van estretament lligades i la seva fusió és el que l'origina.

Levene i Márquez afirmen, també:

“Una revista que tracta de potenciar el valor de l'arquitectura construïda, ha de mostrar amb una intenció aquesta representació de la realitat que construeix la imatge fotogràfica, i ha de fer-ho conscient de la manipulació que això inevitablement comporta” (Levene i Márquez Cecilia: 1989, 20).

Entra aquí una de les característiques immanents del periodisme, com és la inevitable manipulació, en certa manera, dels continguts elaborats pel periodista. El professional pretén donar una certa visió i, per a fer-ho, emetrà els continguts d'una certa manera per tal d'aconseguir l'objectiu proposat. En aquest cas, això serà especialment present, més que en els articles, en les fotografies publicades.

Més enllà del contingut, la forma sempre és important i en el cas de les revistes arquitectòniques encara ho és més a causa del seu alt nivell de grafismes. Els tres autors de l'article *El papel de las revistas de arquitectura* sostenen que cal dedicar una atenció especial a la qualitat formal de la publicació i disposar dels elements del seu llenguatge, com el paper, la textura, el color o la tipografia, entre d'altres, així com l'arquitectura utilitza les seves eines en el moment de projecte.

“I és, potser, en aquesta analogia amb la tasca que l'arquitecte realitza, on les revistes d'arquitectura veuen reflectides, finalment, les causes de la seva pròpia contradicció” (Levene i Márquez Cecilia: 1989, 20).

3.3. Com encaixa l'objecte d'estudi?

L'objecte d'estudi, per tant, queda parcialment emmarcat dins de l'àmbit del periodisme cultural i artístic i, en concret, de l'arquitectònic. En tant que publicacions pròpies de l'àmbit periodístic, els paràmetres a seguir d'aquestes són els propis de la professió: rigor i voluntat de difusió i divulgació. Tanmateix, a diferència d'altres sectors culturals, les revistes especialitzades en arquitectura formen part d'un sector més endogàmic, tancat. Així, aquesta mena de publicacions són utilitzades com a eines professionals de la mateixa professió. Una gran part dels seus articles són escrits per arquitectes amb intenció que siguin llegits també per a tals professionals o entesos en l'arquitectura. En aquest sentit, aquestes revistes perden el tret divulgatiu propi del periodisme. Així, si pretenen apropar-se a un públic general, tenen un repte afegit que és el fet d'apropar el món de l'arquitectura al ciutadà, el qual pot resultar-li llunyà. Per tant, els periodistes, de manera similar al que podria passar al món científic, tenen la missió de reconvertir el llenguatge arquitectònic que pugui ser més tècnic i adaptar-lo per facilitar la seva comprensió.

Havent establert el marc teòric de la meua recerca, vull investigar la següent hipòtesis: els temes de les revistes actuals especialitzades en arquitectura solen estar lligades a la figura de l'arquitecte, tot i que la seva difusió pretengui ser d'abast general i no específic. Aquesta possibilitat es desprèn de l'afirmació mencionada amb anterioritat d'Enrique Sobejano: *“Les publicacions sobre arquitectura són un mitjà de difusió inevitablement lligat a la pròpia disciplina a la que serveixen (...)”* (Sobejano, 1989: 21). En aquesta línia, Levene i Márquez es refereixen, també en una cita mencionada amb anterioritat, a la capacitat que tenen les revistes per generar reflexió sobre la pròpia professió arquitectònica: *“Si fos necessari definir el paper d'una revista, caldria destacar la seva capacitat per generar reflexió en torn les qüestions fonamentals de la disciplina”* (Levene i Márquez: 1989, 20). Per tant, no només es limiten a exposar qüestions sobre aquest món, sinó també a reflexionar-hi. Una altra qüestió que afavoreix aquesta possibilitat és la visió allunyada que té el públic general respecte la professió de l'arquitectura, que és fruit, en part, d'allò manifestat en la premsa.

En segon lloc, vull fer una classificació de les revistes segons si es centren en la informació o en la documentació, en la teoria o crítica i en les tendències, tal i

com afirmen Levene, Márquez Cecilia i Sobejano en el seu article *El papel de las revistas de arquitectura*.

4. Difusió i presència de l'arquitectura en els mitjans de comunicació generalistes

Sense deixar de banda les revistes especialitzades en arquitectura, cal fer abans una pinzellada del paper d'aquesta vessant artística en els mitjans generalistes.

Per a l'acadèmica Carmen Rodríguez Pedret, hi ha hagut intents en d'altres països de periodisme cultural arquitectònic, on l'arquitectura compartia publicació amb l'art i el disseny. Actualment, a Espanya, no en trobem cap cas però sí que el trobem en el passat. És el cas de la revista *Destino*, on l'arquitecte Oriol Bohigas hi col·laborà, des de finals dels anys 40 al 1970.

Pel que fa a l'actualitat, Rodríguez Pedret sosté que l'arquitectura, molt lligada al context econòmic i social del moment, ha tingut mala premsa en els darrers anys. *"Quan esclata la bombolla, tot el que és arquitectura de marca, de firma, passa a tenir una mala premsa"*. Després del període olímpic i post-olímpic, veiem el què succeeix amb el Fòrum de les cultures a Barcelona, l'any 2004. *"En aquell moment, semblava que aquell projecte era bo per la ciutat, però va ser una transformació de capital privat i va ser una mica campí qui pugui"*. Després, l'esdeveniment no va donar el fruit que s'esperava. Ara fa 10 anys d'això i l'Ajuntament ha decidit no celebrar-ho ni fer-ne cap commemoració. És una part de la ciutat que ha quedat aliena a la resta del conjunt.

"L'esclat de la bombolla arrossega la imatge de l'arquitectura més singular i, conseqüentment, el prestigi de la professió. Fa uns anys, anaves a buscar els estudiants per si volien tenir una beca a la universitat i no volien perquè treballaven en despatxos de prestigi. Ara, a casa d'un futur estudiant d'arquitectura segur que li pregunten si s'ho ha pensat bé".

Aquesta arquitectura singular a la que es refereix Rodríguez Pedret, com la de la Torre Agbar, amb una vocació icònica de crear un símbol o imatge de la ciutat, ha estat criticada per ser autista respecte el seu entorn. *"Representa aquest declivi de l'arquitectura de marca, amb un excés d'arquitectes que van venir aquí i se'ls donava carta blanca perquè fessin el que volguessin amb unes despeses desorbitades"*. Ara, s'aposta per una arquitectura més conscient, de cobrir

necessitats, per recuperar part del teixit urbà que ha estat més en desús, tal i com explica l'acadèmica:

“Hi ha tot un moviment de nova consciència, d'una reflexió més seria sobre el fet arquitectònic i tot allò ha quedat mal vist. Això té a veure amb la imatge que es transmet de l'arquitectura a la premsa, es valora una arquitectura que té en compte la relació amb el lloc, l'ús que en farà la gent, les qüestions de sostenibilitat... És tot un altre discurs que fa 15 anys no estava present en cap mitjà”.

Només cal seguir un projecte a la premsa, com el de Calatrava a València, que ha passat de ser un projecte estrella i emblemàtic de la transforació de la ciutat, a ser condemnat a judici. El paper de la premsa és molt decisiu, s'hi pot veure l'evolució pública del projecte i el punt de vista de la gent, deixant de banda el del gremi d'arquitectes, que és molt endogàmic. Rodríguez Pedret explica com un projecte al que potser no se li ha donat gaire importància perquè iconogràficament no és tant potent, pot haver canviat la vida d'un barri i *“això arriba per la mediació d'algun mitjà, que no és mai la revista professional”*. Per tant, el problema no està en el periodisme, malgrat la seva crisi: *“No és tant que pot fer la premsa sinó que pot fer l'arquitectura per recuperar aquest prestigi, evidentment transformat, i transmetre-ho a la premsa”*.

Pel que fa a la premsa generalista Internet, podem trobar el bloc d'Anatxu Zababescoa a *El País*. Carmen Rodríguez Pedret manifesta: *“Des del món arquitectònic no té bona premsa, està molt mal vista aquí perquè parla de tot. Però està bé que això sigui així, no té perquè agradar”*. Aquest desencaix és més que rellevant: arquitectura i periodisme són móns que no sempre es creuen. A més, un fet destacable és que Zababescoa té un bloc patrocinat per una gran empresa, Prisa. Avui dia, molt gent que busca blocs que aparentment no estiguin lligats al món empresarial, amb veu única. Judit Bellostes n'és un exemple, és una bloguera molt activa i independent, que poc a poc rep patrocinis o donacions dels usuaris. *“Com a mínim la gent hi veu una cert independència, una veu alternativa que no s'entrega al que toca en cada moment”*, explica Rodríguez Pedret. Aquest és un exemple de les noves possibilitats que ofereix Internet, no només als mitjans generalistes i especialitzats, sinó també a individus que poden crear mitjans amb estructures de divulgació i informació des de casa seva, de manera amateur i acabar-s'hi professionalitzant. No són espais de reflexió teòrica però sí que permeten crear opinió, en front d'altres mitjans amb una empremta ideològica al darrere.

Tot i així, encara veiem com aquestes grans empreses suposen una propulsió de la propagació dels continguts elaborats pels periodistes. És el cas, per exemple, de Llatzer Moix, redactor de *La Vanguardia* i autor del llibre, *La ciudad de los arquitectos*, on repassa el paper dels arquitectes en la transformació de la Barcelona recent. És un dels llibres més venuts referents a la professió perquè l'ha comprat gent que no és arquitecte. Aquests periodistes, com Moix, Zabalbescoa i també Marta Rodríguez de *La Vanguardia*, continuen una corrent d'opinió que arriba al gran públic.

A més, *La Vanguardia* o *El País* també conviden a alguns arquitectes com Monteys i Montaner a escriure articles més de fons, especialitzats. Oriol Bohigues escrivia molt a la premsa, des dels anys 50. La premsa generalista li ha servit per crear una opinió sobre el que s'estava fent. Hi ha molt pocs noms que arribin al gran públic.

5. Periodistes i crítics

Cal tenir clara la diferència entre el periodista cultural i el crític, ja que en la temàtica artística, a vegades, el seu paper es pot veure difuminat. El periodista cultural, segons Rodríguez Pastoriza, *"informa de les notícies relacionades amb les diferents activitats del que la seva secció entén com a cultura i el seu objectiu fonamental és la divulgació de les activitats culturals en una societat"* (Rodríguez Pastoriza, 2006: 15). En canvi, al crític *"se li exigeixen unes fonamentades claus d'interpretació respecte les expressions culturals sobre les que exerceix la seva crítica"* (Rodríguez Pastoriza, 2006: 15). Així, el periodista cultural es limita a la informació i divulgació d'aspectes relacionats amb la cultura, per tal d'apropar-los al públic.

El mateix Pastoriza recull en el seu llibre una definició de Tomás Eloy Martínez: *"Un periodista cultural és un productor de pensament"* (Rodríguez Pastoriza, 2006: 16). Tot i que la seva funció no és la d'exercir claus interpretatives sobre la informació cultural, a diferència del crític, sí que ha de pensar i crear continguts informatius. El periodista, aquí, es mou en un terreny més modelable que li permet un marge de creació i no és tan rígid com en el cas del rigor de la informació diària.

El crític en arquitectura, avui dia, no viu el seu millor moment. Josep Maria Montaner, en un article a *El País* del febrer de 2012, afirmava:

"En el cas de la crítica d'arquitectura se sumen dos crisis, la cultural i la pròpia. S'emmarca en el fenomen més general de la pèrdua del paper representatiu

dels intel·lectuals progressistes, que, tot i existir, tenen menys possibilitats d'expressar-se en els mitjans que fa uns anys. I en el cas de l'arquitectura, la mala salut es percep avui molt més en comparar-la amb la seva època daurada (...)" (Montaner, 2012).

Al seu parer, la crítica actual està influenciada per la pèrdua de lideratge de l'arquitectura, avui subordinada als sectors financers i a l'especulació, així com el domini de la cultura angloamericana. A més, l'aparició d'Internet difumina les referències de crítics d'altres èpoques i les noves corrents, com les ecologistes o feministes, tenen un abast reduït.

En el cas català, la manca d'interès per la teoria és manifest. *"La crítica i la història les han escrit els mateixos protagonistes, que s'inclouen a si mateixos en els seus escrits, com Oriol Bohigas o Helio Piñón; quelcom que seria inadmissible en d'altres camps artístics"* (Montaner, 2012). Per a Montaner, som un país que mai ha valorat la crítica i sosté que no haurà manera de conceptualitzar, de proposar alternatives ni de replantejar l'arquitectura si no es pensa des de la història i la crítica.

En aquesta línia, l'acadèmica Rodríguez Pedret també fa referència al mal moment que viu la crítica. Per a ella, hi ha un element que és fonamental: *"Fa quaranta anys, algú comprava una revista d'arquitectura i allà s'hi reconeixia una autoritat. El que s'hi deia s'acceptava com 'la paraula'"*. Avui en dia, aquesta autoritat s'ha perdut. Els estudiants d'arquitectura no compren ni consumeixen les revistes que han estat hegemòniques fins avui, *"les miren amb retrospectiva"*. El propi Xavier Monteys, arquitecte i professor a l'ETSAB, no en sap recomanar cap en concret i reconeix no consumir-ne.

Aquest fet suposa un canvi important, significa la pèrdua d'autoritat del crític, de l'especialista, del teòric. *"Abans estava molt clar. Qui es comprava un número de la italiana Casabella, ho feia perquè darrere hi havia l'arquitecte italià Rogers, que endreçava el discurs i donava unes pautes"*. Avui en dia, això no existeix i aquesta pèrdua d'autoritat és fonamental, ha canviat el panorama d'una manera radical.

Tots aquests canvis es deuen, en part, a la influència d'Internet. *"La desaparició de l'autoritat ve donada per la democratització que suposa escriure d'arquitectura a la xarxa, tothom ho pot fer"*, sosté la historiadora de l'art. Tot i així, manifesta que encara avui, si ens referim a *The New York Times* o *Libération*, per exemple, sabem que darrere hi ha una tradició periodística. No obstant, cada vegada és més difícil reconèixer l'autoritat d'aquesta paraula final que tenia l'especialista.

“Qualsevol pot fer un bloc, una pàgina web d'arquitectura, opinar, fer de crític... Ara ja no qüestionen qui és el crític”. Actualment, no hi ha crítics que tinguin un pes com ara fa trenta anys i, per tant, darrere d'ells tampoc hi ha una publicació que els hi doni aquest prestigi. *“Avui, no trobem referents. Abans era molt clar, és el cas d'en Bohigues a la revista Destino. Allò sí que era periodisme cultural”.* L'arquitecte Bohigues va escriure, durant vint anys, a Destino, una revista cultural d'informació general on difonia l'arquitectura moderna. Molts d'aquests crítics de la època viuen del què van ser però, tot i així, el fet que qualsevol pugui opinar trenca el pensament més lineal, aquestes veus autoritzades.

A més, aquestes veus de autoritzades de l'expert, del crític i de l'editor són molt importants ja que si canvien, de la mateixa manera que ocorre amb mitjans generalistes, el discurs de la revista també ho fa. Serveixen, doncs, per fer-nos una idea del que podem trobar a cada publicació.

Per la seva banda, el periodista arquitectònic, tot i no ser el centre del periodisme cultural, sobreviu. L'arquitectònic és un món més especialitzat amb un públic més concret, a diferència d'altres àmbits culturals, com el cinema o el teatre. Els periodistes que escriuen sobre arquitectura publiquen tant en mitjans generalistes que tenen apartats específics dedicats a la professió. Les revistes especialitzades en arquitectura són escrites, també, per arquitectes mateix, que aporten una vessant més tècnica i crítica sobre la professió.

6. Estudi i anàlisi del periodisme especialitzat en arquitectura

Del total de vint-i-cinc publicacions observades, setze són editades tant en castellà com en anglès. La periodicitat que hi predomina és la trimestral, amb un total d'onze revistes. També una gran part de les revistes són publicades bimestralment (4), semestral (4). Mensuals (1), anuals (2) i quadrimestrals (1) són les periodicitats menys comunes. Les tres restants tenen una periodicitat irregular, que ha anat canviant segons el moment. Els preus d'aquestes revistes són molt variats, oscil·lant des dels 10 euros fins a arribar als 100 en alguns casos.

Set d'aquestes revistes s'han deixat de publicar en els darrers set anys, des de 2007, i la localització de les seves editorials és diversa, concentrades a Barcelona i Madrid, principalment. A més, totes elles tenen pàgina web a la que dirigir-se.

D'aquesta primera observació, se'n pot despendre que la majoria de publicacions en premsa de periodisme arquitectònic tenen alguns trets comuns. No solen ser

com les revistes habituals a les que estem acostumats a trobar als quioscos. En aquest cas, es tracta de publicacions molt elaborades que podrien assimilar-se gairebé a catàlegs o petits llibres en els seus formats. Solen tenir un gran nombre de pàgines, el gruix de les quals és considerable. A més, destaquen per la seva qualitat formal, tant pel material utilitzat com per les fotografies i imatges editades. Així, només amb una ullada general a les vint-i-cinc publicacions escollides, veiem com l'alta qualitat formal de les revistes arquitectòniques és un tret present en totes elles. La seva periodicitat espaiada explica, en part, la possibilitat de publicar amb aquesta alta qualitat en contingut i forma, especialment. Això no seria possible en el cas d'una publicació setmanal, per exemple, ja que requereix més temps d'elaboració i edició de la publicació.

El contingut d'aquestes publicacions sol estar centrat en projectes i/o arquitectes, a més d'incloure, en alguns casos, petites notícies o recomanacions. És per això, que sempre estan acompanyades per imatges de qualitat que pretenen il·lustrar els continguts. Els preus d'aquesta mena de revistes solen ser, d'acord amb la qualitat del format i la seva periodicitat, relativament elevats. Les úniques publicacions en premsa referents al periodisme arquitectònic que difereixen d'aquests patrons són les publicacions governamentals, més sòbries pel que refereix als tractaments formals. Aquestes publicacions es poden trobar, gairebé totes, en versió digital en pdf, per un preu més assequible que el de la versió en paper.

6.1. Comparació de dos casos concrets

Cristina Jover Fontanals és professora de projectes a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona i, a més, col·labora periòdicament al diari *El Punt-Avui*. Des del seu punt de vista, *Arquitectura Viva* i *El Croquis* són dos de les publicacions més influents en el panorama del periodisme arquitectònic: “Són les que marquen la ‘moda’ o els grans èxits del moment”. L'arquitecta fa especial menció, també, de la revista *A+T* i d'altres revistes especialitzades com *Informes de la construcció*, *Arqueología de la arquitectura*, *Topos* -sobre urbanisme- i d'altres de caire històric. Pel que fa a revistes estrangeres, recomana els índexs de Thompson i Reuteurs, que poden ser de gran utilitat en la recerca de revistes d'arquitectura no nacionals.

L'acadèmica i historiadora de l'art Carmen Rodríguez Pedret, en aquesta línia, corrobora que tant *Arquitectura Viva* com *El Croquis* són dos de les revistes en

paper hegemòniques en les darreres dècades, tot i que actualment, al seu parer, en declivi, com el conjunt de publicacions escrites arquitectòniques.

A partir dels consells de Cristina Jover i de Carmen Rodríguez Pedret, he decidit escollir la revista *Arquitectura Viva* (AV) i *El Croquis* per a dur a terme una comparació i anàlisi de dos casos concrets. Pel que fa a la primera, també he triat dos publicacions que hi van de la mà, editades per la mateixa editorial: *AV Monografías* i *AV Proyectos*. De totes elles, he dut a terme un anàlisi dels darrers tres números del 2013, obtenint un total de dotze revistes observades i analitzades.

6.2. Estudi, anàlisi i comparació, lligat a la teoria, de dos o tres casos concrets de premsa especialitzada.

6.2.1. Arquitectura Viva

En primer lloc, la revista *Arquitectura Viva* va néixer l'any 1998 a Madrid. S'edita tant en castellà com en anglès i és una revista mensual i temàtica, que a cada número tracta un tema diferent. Cobreix l'actualitat, explicant tendències recents i organitzant els continguts en seccions. Al principi, s'hi pot trobar un índex explicatiu dels seus continguts. El seu director és Luis Fernández-Galiano.

Tots els números observats (157, 158 i 159) segueixen uns patrons similars i el seu cost és de 15 euros. En d'altres números no analitzats, el cost arriba als 30 euros i, per tant, és bastant variable en funció del número publicat. El primer dels escollits, publicat a l'octubre de 2013, es titula "Paisaje a la India". El segon, publicat al novembre, "En ladrillo". Finalment, el número 159, "Industrialización".

En tots ells, en primera instància s'hi pot trobar un índex acompanyat d'un resum, on s'explica a grans trets el que es mostrarà en les següents pàgines. Les parts que estructuren totes les revistes són: l'editorial i breus notícies a l'inici; un o dos articles relacionats amb el tema que tracta el número en qüestió; projectes relacionats amb tal tema; l'apartat "Arte/cultura", que conté articles, reportatges i reflexions sobre arquitectes i aspectes de la professió, a més de recomanacions de publicacions; i l'apartat "Técnica/Construcción", amb un projecte i articles tècnics i específics sobre materials concrets i qüestions sobre la professió.

En el cas del número 157, "Paisaje a la India", el primer article ("Emergente y completa") posa en situació sobre l'arquitectura del país en qüestió. Seguidament, a "Del Himalaya al Indico" s'hi exposen vuit projectes que ocupen quatre pàgines, acompanyats de fotografies i plànols.

L'apartat d'art i cultura es divideix en dos subapartats: "Espíritu e infinito" i "Historias del Arte". En el primer d'ells, s'hi troben dos articles dedicats a arquitectes o persones relacionades amb l'art que han tingut relació amb la professió i han mort recentment. Se'n fa un recorregut per la seva vida i obra, a mode de reportatge. Entre tots dos apartats, una vinyeta còmica ocupa una pàgina de la revista. En el segon subapartat, "Historias del Arte", el director de la revista recomana manuals d'història de l'art, biografies i monografies, i d'altres tipus de llibres relacionats amb l'arquitectura.

L'últim apartat, "Técnica/Construcción", es troba també dividit per dos subapartats. El primer d'ells, "Innovación al detalle", comença amb un projecte (Hospital a Puyo a l'Ecuador); segueix amb un article sobre Le Corbusier, que fa una crítica sobre la seva ineptitud respecte qüestions mediambientals; i finalitza amb un text sobre els nous formigons i amb textos sobre innovacions tecnològiques com els edificis de fusta contralaminada més alts del món i els sistemes de refredament evaporatiu. Aquest subapartat s'acaba amb quatre breus sobre novetats. La darrera pàgina de la publicació conforma el darrer subapartat, "Para terminar", amb un article d'opinió on reflexiona sobre el patrimoni i posa en valor l'arquitectura de la reconstrucció durant la postguerra europea.

El següent número analitzat, el 158, "En ladrillo", s'inicia també, a més de l'índex, amb l'editorial i els breus, amb uns articles ("Materia con memoria") sobre el paper del totxo en l'arquitectura. Seguidament, a "Barro genérico" s'hi exposen sis projectes diferents que han estat elaborats amb el totxo com a material. Tots ells són il·lustrats amb fotografies i imatges de plànols.

L'apartat d'art i cultura es divideix en dos subapartats: "Música y política" i "Lecturas nacionales". En el primer d'ells, s'hi troba un reportatge sobre un auditori (Philharmonie de Hans Scharoun) que compleix cinquanta anys de la seva inauguració. També s'hi poden llegir dos articles d'opinió amb una reflexió crítica. En el primer d'ells, Fernández-Galiano fa menció de les tesis sobre la dimensió política de la forma proposades pel crític italià Pier Vittorio Aureli, qui proposa, en el segon article, substituir l'austeritat econòmica pe les retallades en un nou ascetisme ètic en l'arquitectura. Tot seguit, ens topem amb la vinyeta

humorística. Dins ja del segon subapartat, el mateix director de la publicació ressenya dos volums sobre història d'Espanya i dos monografies sobre urbanisme. També hi ha textos sobre els jardins i els paisatges i la presentació de vuit publicacions relacionades amb l'arquitectura.

L'últim apartat, "Técnica/Construcción", es troba també dividit per dos subapartats. El primer d'ells, "Innovación al detalle", comença amb l'exposició, en profunditat, d'un projecte. Aquest ocupa un total de deu pàgines i és seguit per uns articles sobre les eines informàtiques que permeten la gestió integral d'un projecte. A continuació, trobem un seguit de quatre breus articles sobre projectes realitzats amb variants del totxo: bòvedes tabicades, envoltants de clínger, panels industrialitzats o celosies tradicionals... A l'última pàgina, un article que analitza el fenomen contemporani de les ciutats intel·ligents com exemple de "ciberfetitxisme" tanca el segon subapartat i últim de la revista, "Para terminar".

El següent i també darrer número d'Arquitectura Viva del 2013, el 159, és titulat "Construcción en serie" i s'inicia amb un reportatge ("De Andalucía a la Antártida") sobre les cadenes de muntatge i els reptes de la industrialització en l'arquitectura. El segueixen sis projectes com a exemples d'industrialització, tots ells diversos i situats arreu del món: contenidors reciclats, formigó seriat, fusta industrial, components de la façana, estructures modulars, prefabricació integral.

L'apartat d'art i cultura es divideix en dos subapartats: "Patrimonio y urbanismo" i "El lujo de los raros". En el primer d'ells, s'hi pot llegir un article que reflexiona sobre el fet que, a vegades, la restauració no posa en valor el patrimoni sinó que és una coartada per sotmetre'l al dictat de l'arquitecte. A continuació, s'hi afegeix una reflexió irònica dels excessos urbanístics a Espanya. Entre tots dos apartats hi apareix la vinyeta humorística. "El lujo de los raros" s'inicia amb la ressenya i recomanació, per part del director d'AV, de quatre llibres publicats en els últims deu anys per un arquitecte erudit i excèntric, Joaquín Parra Bañón. La secció inclou una monografia i dos assajos sobre la història de la perspectiva lineal i la relació entre l'arquitectura i la neurociència. A més, s'hi recomanen vuit llibres relacionats.

L'últim apartat, "Técnica/Construcción", es troba també dividit per dos subapartats. El primer d'ells, "Innovación al detalle", comença amb l'exposició, en profunditat, d'un projecte. Aquest ocupa, de la mateixa manera que en el número anterior, un total de deu pàgines. En aquest cas, és seguit per un

article sobre l'il·lusionisme estructural, que fa referència als recursos utilitzats per simular la immaterialitat dels edificis. A continuació, trobem un recull de refugis i cases industrialitzades, amb un total de quatre, seguint la temàtica d'aquest número. Quatre breus sobre innovacions en el material tanquen aquest apartat i un últim article de Fernández-Galiano, sobre com la gestió d'allò públic rau en un difícil equilibri entre transparència i opacitat, tanca aquest número amb l'últim subapartat, "Para terminar".

Pel que fa al lloc web de la revista, compartida per les tres publicacions de l'editorial, a la pàgina d'inici s'hi troben breus articles sobre projectes que van acompanyats d'un seguit d'imatges. A la dreta d'aquests, una columna enllaça amb diversos articles que tracten temes arquitectònics d'altres mitjans escrits com *El País*, *ABC*, *The New York Times*, *The Guardian* i inclús fragments de llibres, mencionant-ne l'autor. A l'extrem dret del lloc web, s'hi troba l'apartat de Twitter de la revista i la publicitat.

Un menú a la barra superior ofereix un seguit de possibilitats: obres, projectes, concursos, exposicions, llibres, premis, necrològiques, gent, Espanya, vídeos, opinió, interiorisme i un petit cercador per a buscar allò que es desitja. Si premem cada una d'aquestes opcions, se'ns obre una nova pàgina que recull el conjunt d'articles segons la seva classificació. Al entrar-hi en un d'ells, se'ns redirecciona a la pròpia pàgina web si l'article és propi o bé a una d'externa si l'article prové d'alguna altra font. En cas de ser propi, sempre segueix els mateixos patrons: un breu text explicatiu i un seguit d'imatges.

A més, també hi ha d'altres opcions just a sota d'aquesta primera barra: *AV Monografías*, *Arquitectura Viva*, *AV proyectos*, índexs, subscripcions, publicitat, distribució, productes, arxiu i altres publicacions. Les tres primeres opcions remeten a una pàgina amb totes les portades dels números publicats fins al moment. En prémer una de les primeres portades d'*Arquitectura Viva* i d'*AV Monografías* (fins a mitjans dels anys 90), s'obre una pàgina amb la fotografia de la portada ampliada, el nom, la data i el preu de la revista. En prémer una de les més recents, s'hi afegeix l'índex del contingut d'aquell número de la revista. En el cas d'*AV Proyectos*, nascuda el 2004, en tots els números disponibles s'hi especifica ja el seu índex. En cada una de les publicacions, es dona l'opció de comprar del número, sigui en paper o en versió digital per a l'ordinador o bé la tauleta. En el segon cas, el cost es redueix, aproximadament, a la meitat que el del paper.

L'apartat "índexs" és un buscador per a la recerca d'un número específic de totes les publicacions de la mateixa editorial i l'apartat que el segueix, "subscripcions" invita al lector a comprar diversos números per un preu més assequible que si es comprassin per separat. A l'apartat "publicitat", s'hi especifica el cost de publicitar un espai en les pàgines de la revista: des dels 1200 euros una pàgina en color d'*AV Proyectos* fins als 3500 d'una contraportada a *AV Monografías*. En els publireportatges cal arribar a un acord sobre el preu. A "Distribució" s'hi exposen tots els punts de venda de les publicacions, tant a Espanya com a l'Amèrica Llatina. A "Productes" i a "Arxiu" s'hi recopilen una sèrie d'articles relacionats i a "Altres publicacions", tal com diu el mateix nom, es recomanen publicacions diverses.

Per tant, les tres publicacions comparteixen pàgina web en la que s'hi mostren notícies de l'actualitat arquitectònica i un petit tast dels continguts dels números de cada revista.

6.2.1.1. AV Monografías

Una de les dues subpublicacions de la revista *Arquitectura Viva* és *AV Monografías*. Aquesta, que va néixer l'any 1985, tracta en cada número un tema relacionat amb una ciutat, un país, una tendència o bé un arquitecte. N'inclou articles d'especialistes, comentaris d'obres i projectes il·lustrats. És escrita, com *Arquitectura Viva*, en castellà i en anglès i publicada a Madrid.

Els números observats són els tres darrers de l'any 2013 (159-160, 161 i 162). El primer d'ells, dels mesos de gener a abril, es titula "España" i és diferent de la resta ja que es presenta com un balanç arquitectònic de l'any al país. El número següent, dels mesos de maig a juny, porta el nom de l'arquitecte de qui parla, "Pablo Mendes da Rocha 1958-2013". El darrer, que avarca juliol i agost, s'anomena "BIG 2001-2013" i, enlloc de dedicar les seves pàgines a un arquitecte, es centra en un despatx. Pel que fa als preus, els números solen costar entre els 25 i els 30 euros. El primer dels analitzats, el 159-160, té un cost de 50 euros ja que es tracta de dos números en un.

El primer dels números analitzats, el 159-160, anomenat "España", conté un índex i un organigrama de la revista en la primera pàgina. A diferència

de la resta de números, aquest no consta d'editorial. Cada apartat de l'índex consta d'una petita introducció. En primer lloc s'hi duu a terme un balanç de l'any arquitectònic a Espanya amb quatre articles: "Naciones en naufragio", "El planeta urbanizado", "De la austeridad a la solidaridad" i "2012, una antología".

En aquest número, enlloc de tractar l'obra i els projectes d'un arquitecte o despatx, s'hi expliquen diversos projectes, classificats per tipologia segons l'apartat en el que es troben, duts a terme al llarg del 2013 a Espanya. En el primer d'aquests apartats, "Sendas nuevas", hi trobem quatre projectes: el Centre de creació Matadero de Madrid, el Col·legi Oficial d'Arquitectes també de la capital (COAM) i el Centre Cívic de Palència i Espais Urbans de Palma de Mallorca. A cada un se li dediquen entre 8 i 20 pàgines, tractant els projectes en profunditat, amb fotografies i imatges de plànols. En el següent apartat, "Peces institucionals", es presenten quatre projectes que són tractats en unes 8 pàgines cada un: el Centre de Creació Contemporània de Còrdoba, la Filmoteca Espanyola de Pozuelo de Alarcón, a Madrid; l'Edifici del Consell Consultiu de Zamora i la seu de la FEDA d'Albacete. En el tercer dels diversos apartats, "Marcos de reunión" es troben quatre projectes més: el Palau de Congressos de Toledo i el de Sevilla, el Teatre Ramos Carrión de Zamora i el Centre cívic i cultural de Badalona. Tots ells tenen una extensió aproximada de 10 pàgines. Una altra secció és "Saberes materiales", on s'hi inclouen la Plaça Major de la UAM de Madrid, la Facultat d'Economia i Empresa de Pamplona, el Centre de Magisteri de Granada i l'Escola d'art i disseny d'Amposta. El penúltim apartat és el de "Ámbitos científicos", amb el Parc científic de l'Espinardo, a Murcia; l'Edifici 28 a Vitòria; el Centre d'interpretació a Pamplona i el Centre neuropsiquiàtric de Saragossa. El darrer apartat és "Variantes residenciales" on s'hi troben vivendes socials de Mieres, Astúries; el Conjunt Can Bisa de Vilassar de Mar; vivendes socials de Salou i de Ceuta.

El número es tanca amb "Un año en el mundo", que inclou "Doce meses en portadas de prensa", amb un recull de cada mes on hi apareixen portades de diaris com *El País*, *El Mundo*, *The Wall Street Journal*, *Expansión*, *Financial Times* o *The economist*; "2012 en doce edificios", on es mencionen dotze edificis, en sis pàgines, amb el seu nom, lloc, fotografies i una breu explicació; "Premios", on es fa menció del premi, a

qui s'atorga i un resum del personatge i "Perdidas", on es parla de setze arquitectes desapareguts al llarg de l'any.

El número 161, que avarca els mesos de maig a juny, comença també amb un índex i organigrama de la revista. Aquest número sí que té editorial i, en ella, el director de la revista, Luis Fernández-Galiano, hi presenta l'autor en qüestió en l'article "Pequeño gran hombre", Paulo Mendes da Rocha.

En un primer apartat, "El constructor humanista", s'hi troben dos articles diferents ("Urbanizar la vida: una técnica comprometida" i "Estructura y forma en dos artefactos discretos"). Aquests són dos articles escrits per Guilherme Wisnik i José María García del Monte sobre l'estil de Mendes da Rocha.

En el segon apartat, "Una obra con raíces" es presenten un total de vint-i-dos projectes seus. Aquests són explicats tant en castellà com anglès i presenten fotografies i plànols. A més, a cada un d'ells, s'hi especifica el client, els arquitectes i els col·laboradors que hi han treballat, així com els autors de les fotografies, els consultors i els contractistes d'algunes de les obres. Cada projecte ocupa, aproximadament, entre quatre i sis pàgines.

Els projectes que s'hi exposen són situats, majoritàriament, a Brasil i n'hi ha des d'un gimnàs fins a una capella, passant per un centre cultural. Són un recull dels cinquanta-sis anys de l'obra de Mendes da Rocha: Gimnàs del Club Atlètic Paulistano, 1958-1961, Sao Paulo (Brasil); Seu social del Club de Hockey de Goiàs, 1962-1963, Goiânia (Brasil); Edifici Guaimbê, 1964-1966, Sao Paulo (Brasil); Casa Mendes da Rocha, 1964-1967, Sao Paulo (Brasil); Pavelló de Brasil en la expo 70', 1969-1970, Osaka (Japó); Casa Masetti, 1969-1970, Sao Paulo (Brasil); Casa Millán, 1970-1974, Sao Paulo (Brasil); Escola Infantil Jardim Calux, 1972, Sao Bernardo do Campo (Brasil); Estadi Municipal Serra Dourada, 1973-1975, Goiânia (Brasil); Casa King, 1972, Sao Paulo (Brasil); Casa Junqueira, 1976-1980, Sao Paulo (Brasil); Edifici Jaraguá, 1984-1988, Sao Paulo (Brasil); Museu Brasileny d'escultura, 1986-1995, Sao Paulo (Brasil); Capella de San Pedro, 1987-1989, Campos do Jordao (Brasil); Tienda Forma, 1987-1994, Sao Paulo (Brasil); Casa Gerassi, 1988-1991, Sao Paulo (Brasil); Remodelació de la Plaça del Patriarca, 1992-2002, Sao Paulo (Brasil); Pinacoteca de l'Estat, 1993-1998, Sao Paulo (Brasil); Centre cultural FIESP, 1996-1998, Sao Paulo (Brasil); Estació d'autobusos Parc Dom Pedro II, 1996, Sao Paulo

(Brasil); Moll de les arts, 2007-, Vitória (Brasil); Nou Museu Nacional de Cotxes, 2008-2013, Lisboa (Portugal).

El darrer número observat d'AV *Monografías* és el 162, que comprèn els mesos de juliol i d'agost. Conté índex i organigrama al seu inici, així com editorial on el director presenta a qui està dedicat el número en el seu article "Big Bang". En aquest cas, es centra en Bjørke Ingles, el cap del despatx BIG, el qual és el centre d'aquest número. El segueix un article del propi Ingles, "Placeres pragmáticos".

A continuació, es presenten deu obres de BIG, en castellà i anglès, acompanyades de fotografies i plànols. En elles, també s'hi especifica, igual que en el número anterior, el client, els arquitectes i els col·laboradors de cada obra, així com els autors de les fotografies, els consultors i els contractistes d'algunes d'elles. Les obres, situades en gran part a Dinamarca, han estat elaborades en els darrers tretze anys: Piscina al port i banys termals 2001-2003; 2012 Copenhagen (Dinamarca); Club nàutic juvenil, 2002-2004, Copenhagen (Dinamarca); Hospital Psiquiàtric 2002-2005, Elsinor (Dinamarca); Bloc de vivendes VM, 2003-2005, Copenhagen (Dinamarca); Vivendes Mountain, 2003-2008, Copenhagen (Dinamarca); Centre comunitari Sjakket, 2006-2007, Copenhagen (Dinamarca); Vivendes 8, 2006-2010, Copenhagen (Dinamarca); Parc urbà Superkilen 2007-2012, Copenhagen (Dinamarca); Pabelló Dinamarca, 2008-2010, Shanghái (Xina); Museu Marítim de Dinamarca, 2008-2012, Elsinor (Dinamarca).

El segon apartat presenta quinze projectes, seguint el mateix patró que amb les obres anteriors. Aquests es situen a llocs diversos del món i han estat projectats en els darrers cinc anys: Centre educatiu, 2009, Tórshavn (Illes Feroe); Torre Energy Mansion, 2009, Shenzhen (Xina); Conjunt residencial, 2009, Hualien (Taiwan); Centre d'Art Kimball, 2010, Park City (EUA); Edifici West 57th, 2010, NY (EUA); Galeria Nacional d'Art de Groenlàndia, 2010, Copenhagen (Dinamarca); Transformació del magatzem Transitlager, 2011, Basilea (Suïssa); Europa City, 2011, París (França); Torre d'usos mixtos Beachand Howe, 2011, Vancouver (Canadà); Centre d'esquí, 2011, Levi (Finlàndia); Conjunt de museus Blavand, 2012, Varde (Dinamarca); Centre cultural MÉCA, 2012, Burdeos (França); Torre d'observació, 2012, Phoenix (EUA); Torre Telus Sky, 2013, Calgary (Canadà).

En l'última pàgina s'hi fa una breu menció de vuit persones, Bjørke Ingels inclòs, que col·laboren amb el despatx de l'autor, BIG, i s'hi explica, breument, quin és el seu paper dins del despatx.

6.2.1.2. AV Proyectos

AV Proyectos és la segona de les publicacions que pertany a *Arquitectura Viva*. Va néixer l'any 2004 i, en cada número, s'hi tracten nombrosos projectes, amb especial atenció als concursos i detalls constructius. És escrita tant en castellà com en anglès i comparteix director amb les dues anteriors publicacions mencionades, Luis Fernández-Galiano. En aquest cas, també se'l menciona com a editor.

El seu format s'assimila més al de una revista convencional, amb un nombre de pàgines més reduït en comparació de les altres i una aparença més similar a la de revista que a la d'un catàleg. D'aquesta manera, el seu preu és inferior, costant cada número entre 9 i 10 euros. La publicació s'inicia amb un petit apartat de breus notícies i nous projectes. A continuació, s'hi exposen una sèrie de projectes. Una característica comuna en tots ells és la poca presència de text i la gran quantitat de fotografies i plànols.

D'aquesta publicació, de caràcter bimensual, he dut a terme un anàlisi dels tres darrers números de l'any 2013: 58, 59 i 60. En totes elles s'hi presenta la mateixa estructura: notícies arquitectòniques en format breu al principi, l'exposició de diversos projectes, algun apunt cultural i un recull de breus sobre arquitectes per concloure el número.

El número 58, que comprèn els mesos de juliol i d'agost, comença amb l'apartat "Actualidad", que conté catorze titulars relacionats amb l'arquitectura i nous projectes.

Seguidament, s'inicia un seguit de projectes dins de tres localitzacions. Solen ser alguns dels projectes presentats per un mateix concurs. Les localitzacions són el Natural History Museum de Copenhaguen, el New Bocconi Campus a Milà i el Baricentral Railway Corridor a Bari (Itàlia). Dins de cada un d'ells s'hi presenten entre 6 i 8 projectes d'arquitectes o despatxos, amb poc text i moltes fotografies i plànols. Tot seguit, es presenta un projecte a fons que, en aquest cas, és Energy Dome. Després de les quinze pàgines que ocupa la seva exposició, s'inicia un petit apartat

cultural. En ell s'hi inclou la presentació d'una exposició de Ronan i Erwan Bourollec i la d'una sèrie fotogràfica de diverses vistes aèries de cases, de Jorge Taboada. La revista s'acaba amb l'apartat "Gente", amb un recull de breus d'arquitectes reconeguts.

En el segon número observat, el 59, que comprèn els mesos de setembre i d'octubre, els continguts s'inicien de la mateixa manera. Amb un primer apartat anomenat "Actualidad" es presenten una sèrie de breus noticiables sobre actualitat arquitectònica i personatges concrets d'aquest món.

A continuació, es presenten dos temes que inclouen un seguit de projectes sobre cada una d'elles: "Green Grounds", que inclou quatre projectes sobre zones verdes arreu del món (França, la Xina, Suècia i Turquia) i "Exportable Talent", amb cinc projectes arreu del món de joves equips d'arquitectes espanyols. Seguidament, es presenten dos projectes en profunditat, en un total de deu pàgines i vuit pàgines, respectivament: "High-rise in Zhengzhou" i "Museo Jumex". A continuació s'hi presenta una exposició centrada en l'artista James Turrell i una sèrie fotogràfica sobre la perifèria metropolitana i la transformació urbana, amb un estil directe i documental, de Manolo Laguillo. La revista es tanca amb l'apartat "Gente", que inclou un recull de breus d'arquitectes reconeguts.

El darrer dels números observats, el 60, tanca l'any 2013 i comprèn els mesos de novembre i de desembre. Seguint els mateixos patrons que els números anteriors, comença amb l'apartat de notícies breus, "Actualidad". A aquest el segueixen l'exposició d'una sèrie de projectes dins de tres localitzacions concretes: "City Cultural center", amb cinc projectes sobre una ciutat a Taiwan; "Flinders Street Station", amb sis projectes sobre una estació de tren a Melbourne i "Bamboo in Asia", amb quatre propostes d'equips asiàtics de treball amb bambú. A aquests els segueix una exposició concreta i en profunditat d'un projecte en un total de setze pàgines, "De Rotterdam". L'apartat cultural s'inicia amb dos exposicions a Madrid. Una, de Dionisio González, sobre la trajectòria de David Maisiel amb la mutació de l'entorn. Aquesta és un recull de fotografies de la realitat física en un món complex, que plasmen l'impacte de les activitats industrials en la naturalesa. L'altra, "Le Corbusier: the last project", és una reflexió sobre la utopia, la supervivència i la destrucció a partir de vint

projectes no realitzats de Le Corbusier. La revista s'acaba altre cop amb un recull de breus sobre arquitectes reconeguts de l'apartat "Gente".

6.2.2. El Croquis

La revista *El Croquis* va néixer l'any 1982 a Madrid. S'edita tant en castellà com en anglès i és una revista bimensual i temàtica. Cada número és un monogràfic sobre un arquitecte o despatx. Al principi, s'hi pot trobar un índex dels seus continguts. Tots els números observats (166, 167 i 168-169) segueixen uns patrons similars i el seu cost oscil·la entre els 49 euros dels dos primers números i els 71 euros del darrer, ja que és una agrupació de dos revistes.

En tots ells, en primera instància hi apareix un índex, on s'hi exposen les diverses parts de la revista. Les parts que estructuren totes les revistes són una biografia sobre el personatge tractat al principi, un seguit d'articles relacionats amb l'obra de l'arquitecte en qüestió i una exposició d'alguns dels seus projectes.

El volum 166, anomenat "Caruso St John Architects 1993-2013", es centra en el despatx d'Adam Caruso i Peter St John. Comença amb una cronologia de cada un dels dos arquitectes i un recull dels premis que han rebut ambdós. Se'ls fa un petit perfil, tant a ells com als integrants del seu despatx i, a continuació, es presenta una entrevista a tots dos arquitectes, amb una extensió de dotze pàgines. L'apartat de presentació dels personatges el tanca un reportatge sobre la seva obra. A continuació, en un total de dues-centes vint pàgines, s'hi presenten vint-i-un projectes dels arquitectes que protagonitzen el número. Cada un dels projectes ocupa entre sis i deu pàgines i consta d'un breu resum, de fotografies i de plànols diversos.

El següent volum, el número 167, és "Smiljan Radic 2003-2012" i es centra en la figura de l'arquitecte xilè. La revista comença amb una petita biografia del personatge, acompanyada per una fotografia seva. A continuació, es presenta una cita del mateix arquitecte i una entrevista sobre la seva obra, que ocupa un total de divuit pàgines i està acompanyada tant de fotografies com de plànols d'alguns dels seus projectes. L'apartat de la seva presentació el tanca un reportatge sobre la seva obra, també de divuit pàgines i acompanyat de fotografies i plànols. Un global de vint-i-quatre projectes s'exposen al llarg de dues-centes trenta pàgines, amb un total d'entre sis i deu pàgines dedicades a

cada un. Tots ells consten d'una breu presentació i un seguit de fotografies i plànols.

L'últim número de l'any 2013, el 168-169, és una compilació de dos números junts. És per això que el seu preu augmenta en relació amb els números anteriors. Aquest número, "Alvaro Siza 2008-2013", s'inicia amb una biografia de l'arquitecte i una menció dels premis i concursos als que s'ha presentat, exposats en la seva biografia. A continuació i en un total de cinquanta-quatre pàgines, l'article "Once cuestiones arquitectónicas en la obra de Álvaro Siza", exposa una per una un total d'onze qüestions rellevants en la seva obra. El text, escrit també en anglès com tots els continguts de la revista, és acompanyat per fotografies i plànols de projectes diversos del portuguès. Ja en la segona part de la publicació, s'hi presenten un conjunt de vint-i-sis projectes de l'arquitecte, amb un total d'entre sis i deu pàgines cada un. Aquests estan formats per una breu explicació i un seguit de fotografies i plànols.

Pel que fa al seu lloc web, en la seva pàgina d'inici es mostren els darrers cinc números publicats de la revista i els darrers cinc volums integrals de la mateixa, sempre amb l'opció de veure'n més. Aquests volums integrals, que són edicions especials recopilatòries dels diversos números que han tractat la vida i obra d'un arquitecte o bé un recull de les obres arquitectòniques més importants de l'any, tenen un cost que oscil·la entre els 75 i els 100 euros. De cada número se'n mostra la portada, l'índex i l'editorial, a més d'algunes fotografies clau dels projectes que conté. També s'hi descriu la seva forma, amb el nombre de pàgines, la mida en centímetres i el seu pes, i se'n dona l'opció de compra.

A la dreta de la pàgina, s'hi troba una columna amb diverses opcions, dividida en quatre parts. En la primera d'elles, fa referència a l'edició en paper (revistes, volums integrals, subscripció anual i promocions) i en la segona, a la digital (revistes, subscripció anual, projectes en pdf, textos en pdf i promocions). Les opcions són similars però s'adapten al format en paper o bé digital, depenent del cas. En l'edició en paper, l'apartat "revistes" ens permet comprar el número que desitgem de la revista en paper, així com "volums integrals". A "subscripció anual" se'ns ofereix l'opció de ser subscriptors de la revista en paper i a "promocions" se'ns ofereixen descomptes possibles en la compra de la revista. En el cas de l'edició en digital, les mateixes ofertes s'adapten al format. Canvien els preus i el tipus de subscripció, així com les promocions. A més,

s'ofereix la possibilitat de comprar certs projectes o certs textos en format pdf, agrupats segons una temàtica o tipologia de text, sense la necessitat de comprar la revista sencera. Així, algú es pot comprar una entrevista o un reportatge sobre un projecte d'un edifici d'oficines d'un número concret per 4'90 euros.

En el tercer apartat de la columna, s'hi troben cinc opcions: "col·lecció de llibres", on s'hi poden comprar llibres de la mateixa editorial sobre la figura d'arquitectes com Mies van der Rohe; "galeria/exposicions", on s'hi ofereix un recull d'imatges de maquetes de projectes diversos, classificades per autor, localització i any, com una mena d'exposició online; "publicitat", on s'hi exposen els preus de publicació de publicitat en la revista, que oscil·len entre els 3500 i els 8200 euros. En aquest apartat s'hi especifica, també, quina és la distribució geogràfica de la revista i el perfil del lector, pels possibles interessats. A la següent secció, "distribució/llibreries", s'hi faciliten les direccions i contactes de totes les distribuïdores o llibreries on es pot trobar *El Croquis* arreu del món i, per últim, a "qui som", s'hi exposa l'organigrama dels integrants de la redacció de la publicació, a més d'una sèrie de fotografies i menció dels premis que han rebut.

Per últim, al darrer i quart apartat de la columna, només s'hi troba "opinió dels lectors". Aquí, es permet que el lector faci arribar a la redacció qualsevol comentari i opinió relacionat amb *El Croquis*.

7. Conclusions

De les quatre publicacions observades en profunditat, se'n poden desprendre diverses conclusions. Totes elles tenen unes característiques similars, a grans trets, i d'altres menors que en difereixen.

En primer lloc, pel que fa a l'aspecte formal, les publicacions en premsa especialitzades en arquitectura es preocupen molt per la seva forma. En el cas d'*Arquitectura Viva*, d'*AV Proyectos* i d'*AV Monografías*, cada un dels seus volums està format, aproximadament, per un centenar de pàgines. En el cas de *El Croquis*, el nombre augmenta fins a superar les tres-centes. Així, cada una d'aquestes publicacions conforma una revista que, amb el seu format, s'assimila a un catàleg. A més, el gruix de les pàgines és considerable i la qualitat de les impressions, tant de tipografia com de fotografia i imatges diverses, és d'un alt nivell. Aquest fet implica un elevat cost de producció i, conseqüentment, de venda de cada un dels

volums. En el cas de les primeres, el preu oscil·la entre els 10 i els 30 euros amb una periodicitat bimestral i trimestral. En el cas de la segona, que triplica en nombre de pàgines i té les tapes més dures, el seu cost oscil·la els 70 euros i és publicada, també, cada dos mesos. Aquest, per tant, és un tret característic d'aquestes publicacions, a diferència de la idea de revista que tots tenim al cap, amb unes cinquanta pàgines com a molt, de poc gruix i d'alta flexibilitat. Per tant, un fet destacat d'aquesta mena de publicacions és la seva alta qualitat formal pel que fa al paper, la textura, el color, la tipografia, la fotografia i les imatges que hi apareixen, com els plànols.

En segon lloc, i pel que fa al contingut, he pogut apreciar que la premsa especialitzada en arquitectura sol centrar-se, en cada número, en un aspecte o persona concreta de la població. Solen ser, per tant, publicacions de caire temàtic. Un cop feta aquesta tria, en cada un dels seus números, s'hi pot trobar, a grans trets, una estructura similar. Solen haver-hi reportatges i articles teòrics referents al tema escollit per a aquell volum, i aquests solen estar seguits per una sèrie d'articles, que es podrien assimilar al reportatge, on s'exposen un seguit de projectes relacionats amb l'aspecte arquitectònic o l'arquitecte que tracta la revista en qüestió. En aquests projectes s'hi troba un predomini de fotografies i imatges d'alta qualitat que il·lustren el poc text que les acompanya. En totes elles, sempre s'hi tracten aspectes referents a la professió i sobre els quals se'n reflexiona. A partir d'aquí, cada publicació pot jugar amb elements propis: l'editorial, els breus, les recomanacions, el predomini d'articles teòrics o de l'exposició dels projectes, la llargada dels seus reportatges i articles... Totes elles, però, giren sempre en torn de la professió de l'arquitecte i, per tant, estan pensades, en primer terme, per a un lector més aviat especialitzat, tot i pretendre la divulgació de la professió. Tanmateix, crec inevitable caure en aquesta focalització si es pretén emetre un contingut d'alta qualitat especialitzat en una matèria. Això no converteix, en absolut, aquesta mena de publicacions en intel·ligibles per als lectors aliens a la professió, sempre que hi tinguin interès. És cert que el contingut es refereix a la professió, com és lògic, tractant qüestions que preocupen als propis arquitectes i que està ideat des d'arquitectes per a arquitectes, però qualsevol persona amb interès pel tema no hi tindrà dificultats. En aquest sentit, puc corroborar, també, la primera de les hipòtesis en la que em referia a l'estreta relació entre la professió i els professionals de l'arquitectura i la seva premsa especialitzada. Carmen Rodríguez Pedret sosté, en aquest sentit, que la formació de l'arquitecte està molt lligada al paper que hi té la revista.

“És una formació molt visual. És fonamental que hi hagi un mitjà gràfic on es vegin les plantes, les seccions, les fotografies... En aquests casos, més que de periodisme cultural, que pot haver-hi una part, es tracta de formació professional”.

Així doncs, cal plantejar una qüestió: es poden considerar les revistes especialitzades en arquitectura com a periodisme? O són aquestes un simple instrument de la professió arquitectònic que fa ús del format periodístic? És una qüestió oberta que admet opinions diverses i sobre la que no m'atreveixo a aventurar-m'hi.

Pel que fa a establir una possible classificació de les revistes segons el predomini de la informació o documentació, de la teoria o la crítica o bé de les tendències, no m'atreveixo a corroborar-la o a desmentir-la. En totes les revistes analitzades, hi he pogut trobar una barreja dels diferents gèneres, sempre amb el predomini de les tendències amb els projectes exposats i els breus informatius. Tanmateix, en les mateixes revistes també hi he pogut trobar alguns articles de crítica o reflexions teòriques, així com peces més informatives sobre la professió. Per tant, no he trobat el predomini d'un dels gèneres sinó una barreja d'aquests, amb la tendència com a element principal.

Finalment, cal també mencionar l'aspecte d'Internet, des del meu punt de vista, poc explotat en aquest tipus de publicacions. De les revistes que he analitzat, crec que les editorials aconsegueixen utilitzar la xarxa com un aparador del seu contingut, donant la possibilitat a l'usuari de consumir-lo o bé en paper o bé en format digital. Tanmateix, es limiten a oferir els mateixos continguts tant pel paper com en digital, amb l'única variable del cost, que es redueix considerablement en el segon cas. A més, el poc contingut al que es pot accedir són petites píndoles del contingut de la revista en paper, pel que s'ha de pagar si s'hi vol accedir completament. Seria convenient explorar les possibilitats oferides per Internet, oferint continguts exclusius per web, aprofitant el seu reduït cost i buscant possibles lectors que se sumessin, en paral·lel, als del paper.

A més, la versió digital, que sempre té la versió en paper com a protagonista, no permet un accés als primers números de les revistes a través d'una hemeroteca. Rodríguez Pedret afirma: *“L'obligació de mantenir la versió en paper i no saber quin paper han de tenir a les xarxes, en la versió digital, és el que les està matant”.* Aquestes revistes no digitalitzen una part de la publicació o l'índex, dels primers números, per saber quins articles hi havia. Només és possible en els darrers anys,

en el cas d'*Arquitectura Viva*, a partir del número 62. Internet hauria de permetre poder fer una mirada a publicacions anteriors i accedir-hi als continguts.

En la mateixa AV, a més, hi ha una sèrie d'apartats on s'hi punxa premsa general, amb notícies que tenen a veure amb l'arquitectura. D'aquesta manera, el mitjà especialitzat assimila la manera de fer d'una premsa general a la que dóna protagonisme especial al seu lloc web. És evident, doncs, que encara no se sap com han adaptar-se al món digital una sèrie de publicacions que provenen del paper. Són dos móns difícils d'encaixar. El que fan *Arquitectura Viva* o *El Croquis* és el que fan totes les revistes històriques que han tingut molta tirada: en veure com la clientela està en declivi, es veuen obligades a fer els salt a Internet però no acaben de saber quin paper hi han de jugar.

Les revistes especialitzades en arquitectura, com tots els mitjans de comunicació massiva, viuen en un moment de canvis i incerteses amb l'expansió de les tecnologies digitals. Hi ha revistes de gran importància en la seva versió impresa que no han fet el salt a l'edició digital i n'hi ha d'altres que sí. És el cas de la italiana *Domus*, tal com manifesta la historiadora de l'art Carmen Rodríguez Pedret, amb un pes brutal en el món de l'arquitectura i el disseny: "*Domus ha fet l'esforç de tenir una edició en paper i una edició digital en condicions, que no té perquè coincidir en continguts amb la de paper*". Els models a seguir van per aquesta via, fer un contingut digital diferent i que atregui al lector de mitjans digitals. En el cas espanyol, això no ha passat. S'ha produït una substitució de mitjans nadius a Internet pels mitjans impresos.

Internet és un suport dinàmic, que permet més interacció a través de comentaris en posts i de les diverses xarxes socials. És el principal avantatge d'Internet. La problemàtica de la conversió del paper a Internet és una qüestió econòmica. "*Si venen números en paper, és lògic que no ho pengin a la web. Però podrien fer continguts alternatius, com en el cas de Domus*", sosté Rodríguez Pedret. En el cas de l'edició digital de la revista italiana, algunes seccions coincideixen però *Domus* és molt més. Té una entrada específica per la revista, amb un índex i opció de compra digital, però més enllà d'això, la resta de seccions cultiven contingut propi. La majoria de revistes del sector utilitzen la versió web com una mena de mostrador dels seus continguts del paper, sense acabar de trobar el seu lloc a la xarxa. Un altra avantatge que alhora esdevé una problemàtica econòmica és el fet que aquest tipus de publicacions són molt gràfiques i amb Internet reduïen costos.

La part negativa, de la mateixa manera que amb la resta de mitjans, és la recerca de suport econòmic. És el problema que pateixen tots els mitjans de paper en la seva conversió digital.

Per buscar exemples de publicacions arquitectòniques a Internet que s'adaptin al mitjà digital, no podem quedar-nos en les revistes que han fet el salt a la xarxa amb un lloc web perquè ens quedaríem curts. Cal veure l'aparició d'un lloc com aquest dins de la mateixa xarxa, que substitueix la relació de l'arquitecte amb el paper. Segons Rodríguez Pedret, amb aquests nous mitjans, *"l'usuari viatja més sol, no va guiat, no té la certesa que una revista li expliqui com van les coses. Hi ha més accés a la informació i tothom va més perdut. Tots podem ser guies"*. Això suposa un canvi radical pel que fa a la reflexió sobre l'arquitectura.

L'exemple per excel·lència és *ArchDaily*, la versió digital d'un panorama molt ampli de l'arquitectura al món. S'actualitza constantment i té versions en diferents idiomes. *"Avui en dia, un estudiant, un arquitecte, algú interessat en veure què passa en el sector mira això"*, explica l'acadèmica. Nascuda al 2008, compta avui amb 6.300.000 visites mensuals, 55.000.000 visualitzacions de pàgines al mes i 1.200.000 fans de Facebook. Xifres que cap revista en paper pot arribar a assumir. A més, en ella els usuaris hi poden penjar projectes, que passen pel filtre de l'equip i són publicats posteriorment. És un camí molt més curt que el que abans havia de seguir un arquitecte per publicar un projecte. Aquesta pàgina ofereix, també, el dinamisme propi d'Internet, amb actualitzacions diàries i amb una xarxa molt gran d'informadors, que no tenen perquè ser periodistes. Fet que permet treballar amb molta més quantitat de material, que una revista en paper no podria assolir. A l'*ArchDaily* s'hi pot trobar una selecció dels projectes més visitats, articles classificats per tipus (alguns dels apartats són: revistes, entrevistes, arquitectes, arquitectura, llibres, fotografia, guies de ciutats, educació, disseny, els premis Pritzker i l'elecció de l'editor, entre moltes d'altres), versions específiques per a Mèxic, Brasil o la versió hispanoamericana. Aquesta darrera, *Plataforma Arquitectura*, és una de les publicacions més visitades. Per tant, s'hi pot trobar de tot. Des d'articles teòrics i històrics fins a articles més banals o la presentació d'alguns treballs seleccionats, a través d'una memòria tècnica descriptiva que dona una rapidesa de coneixement del projecte a una altra part del món que abans seria impossible. A tot això cal sumar-hi l'element essencial de la interacció amb l'usuari. Un tret característic de les publicacions arquitectòniques des dels seus inicis i que se segueixen reproduint a la xarxa és la divisió de continguts segons la seva proximitat amb el lloc, allò local i allò global. Es marquen els límits, deixant que

l'usuari es mogui per tot món. Aquesta manera de presentar l'arquitectura, amb múltiples possibilitats en la navegació, no té res a veure, és molt més àmplia que la tradicional. A més, el material gràfic ha millorat, la reducció de costos permet augmentar-ne la quantitat sense problemes i anar d'una imatge a un altre en qüestió de segons. Com que necessita suport econòmic, alguns articles són presentats per marques.

L'aparició d'Internet ha obligat a tothom a adaptar-s'hi o, si més no, a intentar-ho. Rodríguez Pedret explica com a la biblioteca de la ETSAB hi està tenint lloc una reconversió en aquesta línia: *“Moltes revistes estan oferint contingut digitals previ pagament i a la biblioteca de l'escola s'estan anul·lant moltes subscripcions en paper per a tenir-les obertes a l'ipad o a l'ordinador”*. Aquestes són qüestions econòmiques que tenen una afectació immediata en les qüestions culturals, en la manera de percebre el missatge de l'arquitectura. La lògica de les publicacions nascudes ja en el seu origen com a mitjans digitals és ja diferent de la de les revistes en paper.

Un altre aspecte destacable al que cal fer menció és la relació entre la premsa i l'arquitectura. Deixant de banda l'adaptació de la professió a les noves eines tecnològiques, cal fer una mirada a l'encaix entre periodisme i arquitectura.

Així, veiem com les revistes estudiades formen part d'un cercle tancat a la professió, a diferència del que passa amb els articles referents a l'arquitectura en els mitjans generalistes. Per Rodríguez Pedret, aquestes revistes són *“un instrument professional, els arquitectes compren les revistes per qüestions tècniques qüestions materials, definició d'espai, models de tipologies d'habitatge... Són una eina de consulta”*. Explica com, durant molt temps, als despatxos d'arquitectes hi tenien totes les col·leccions de revistes i una cosa que feien era arrencar-ne les pàgines. *“No li donaven valor tant a l'objecte sinó a la seva funció per projectar, com a model”*, manifesta. En aquest sentit, per a la historiadora de l'art, altra cosa seria veure com es dona a conèixer el periodisme arquitectònic a la premsa. *“En les revistes especialitzades, no es pot parlar de periodisme. Hauríem de canviar de paraula”*. Periodisme és, per a Rodríguez Pedret, quan l'arquitecte explica un projecte a algú que no en sap i un mitjà li cedeix un lloc per a que expliqui a tothom, sense distinció dels seus coneixements, quin paper té el projecte com a projecte urbà i la seva funció. *“Altra cosa és l'arquitecte que publica el seu projecte en una revista especialitzada”*.

Totes les revistes arquitectòniques observades tenen uns apartats on hi posen continguts d'índole periodística, però en principi són revistes estrictament professionals, que han servit durant molt temps, sosté Rodríguez Pedret. Aquesta mena de revistes tenen un paper de guia, d'eina i d'instrument. Sempre hi ha uns articles de fons que serveixen per definir uns temes que després es desenvoluparan en els projectes que es publiquen al llarg de la revista. En el cas d'*Arquitectura Viva*, hi ha una editorial o text de fons, escrit per Fernández Galiano, amb una visió molt parcial de l'arquitectura, la seva. "*L'editor d'AV no és periodista, és algú que té un mitjà i a través d'ell difon*". Aquestes revistes són un mitjà de difusió professional i gremial, dirigides específicament al sector dels arquitectes. No és una revista que la compri qualsevol. Per tant, per a Rodríguez Pedret, per una banda trobem les revistes especialitzades que serveixen d'eina al sector de l'arquitectura i, per l'altre, els mitjans generalistes on s'hi poden publicar articles periodístiques referents a la professió.

De les revistes analitzades, podríem dir que *Arquitectura Viva*, *AV Monografías* i *AV Proyectos* són, de totes les revistes d'arquitectura comercial, les que tenen un perfil més periodístic. Tot i així, per a Rodríguez Pedret, no podem parlar estrictament de premsa.

8. Bibliografia

Llibres

- ISAC MARTÍNEZ DE CARVAJAL, Ángel (1997): *Eclecticismo y pensamiento arquitectónico en España: discursos, revistas, congresos 1846-1919*, Granada: Diputación Provincial de Granada.
- RIVERA, Jorge B. (1995): *El periodismo cultural*, Paidós Estudios de Comunicación. Buenos Aires.
- RODRÍGUEZ PASTORIZA, Francisco (2006): *Periodismo cultural*, Editorial Síntesis. Colección Periodismo especializado. Madrid.
- TUBAU, Iván (1982): *Teoría y práctica del periodismo cultural*, Editorial ATE Textos de Periodismo. Barcelona.

Articles

- ISAC MARTÍNEZ DE CARVAJAL, Ángel (1989). *La aparición del periodismo arquitectónico*, 1989/5, AQ. Colegio Oficial de Arquitectos de Andalucía Oriental.
- CAPITEL, Anton (1989). *Las revistas corporativas de arquitectura*, 1989/5, AQ. Colegio Oficial de Arquitectos de Andalucía Oriental.
- LEVENE, Richard. C; MÁRQUEZ CECILIA, Fernando; SOBEJANO, Enrique (1989): *El papel de las revistas de arquitectura*, 1989/5, AQ. Colegio Oficial de Arquitectos de Andalucía Oriental.
- MONTANER, Josep Maria, "La extraña muerte crítica de arquitectura", *El País*, 12 de abril de 2012.

Llocs web relacionats

- Bloc de Judit Bellostes: <http://blog.bellostes.com/> (Consulta: 13 maig 2014)
- Arch Daily: <http://www.archdaily.com/> (Consulta: 13 maig 2014)
- Bloc d'Anatxu Zabalbescoa, Del tirador a la ciudad a El País (Consulta: 13 maig 2014): <http://blogs.elpais.com/del-tirador-a-la-ciudad/>

Entrevistes

- Carmen Rodríguez Pedret, entrevista personal a la Historiadora de l'art i investigadora del Departament de Composició Arquitectònica de l'ETSAB (28 d'abril de 2014).

ANNEX

QUADRE COMPARATIU DE LES 25 REVISTES OBSERVADES A LA BIBLIOTECA DE LA ETSAB

REVISTA	SUBTÍTOL	ANY DE PUBLICACIÓ	PERIODICITAT	IDIOMA	EDITOR	CONTINGUT	WEB
2G	Revista internacional de arquitectura	1997	Trimestral	Castellà, Anglès	Editorial Gustavo Gil (Barcelona)	Cada número té el nom d'un arquitecte. El número 62, dedicat a Stefano Boeri, conté: 2 articles, 15 projectes, la biografia del personatge i un article de l'arquitecte seleccionat.	http://ggili.com/es/tienda/revista-2g
A+T		1992	Irregular (anual, semestral, quadrimestral)	Castellà, Anglès	A+T architecture publishers (Vitoria)	Articles, projectes i informació relacionada (autors, índex de projectes, antecedents...). Els dos últims números canvien de format.	http://aplust.net/tienda/revistas/
Arquitectura		1918	Trimestral	Castellà	Colegio Oficial de Arquitectos de Madrid	Articles propis i fragments d'intel·lectuals, reportatges i una entrevista. Fotografies i projectes.	http://www.revistaarquitectura.com/web/
Arquitectura Viva		1988	Bimestral	Castellà, Anglès	Editorial Arquitectura viva SL (Madrid)	Temàtica per número, amb un índex explicatiu. Conté uns 10 projectes sobre el tema, 5 articles	www.arquitecturaviva.com

QUADRE COMPARATIU DE LES 25 REVISTES OBSERVADES A LA BIBLIOTECA DE LA ETSAB

						de caire artístic o cultural i uns altres 5 de caire tècnic o constructiu.	
AV Monografias		1985	Trimestral	Castellà, Anglès	Editorial Arquitectura viva SL (Madrid)	Cada número sobre un arquitecte. El presenta, articles sobre ell i parla dels seus projectes i obra.	http://www.arquitecturaviva.com/es/Shop/Issue/List?magID=2
AV Proyectos		2004	Bimestral	Castellà, Anglès	Editorial Arquitectura viva SL (Madrid)	Breus notícies, concursos i projectes sobre arquitectes concrets. Projectes en general. Més especialitzada que l'anterior.	http://www.arquitecturaviva.com/es/Shop/Issue/List?magID=2
Catálogos de Arquitectura		1996-2007	Trimestral	Castellà	Colegio Oficial de Arquitectos de Murcia	Al número 20, 5 articles, 19 projectes, 3 projectes paisatgístics i 3 articles.	http://coamu.es/revista/index.jsp
Conarquitectura		2001	Trimestral	Castellà, Anglès	Conarquitectura ediciones (Madrid)	Número 46 ("Arquitectura residencial"): projectes segons la temàtica. 15 temes diferents amb autors a cada tema.	http://conarquitectura.co/
Ciudad y Territorio. CyTET	Estudios territoriales	1969	Trimestral	Castellà	Ministeri de Foment	Número 177: presentació dels temes que es tracten al número, estudis relacionats amb el territori,	https://www.fomento.gob.es/MFOM/LANG_CASTELLANO/DIRECCIONES_GENERALES/ARQ_VIVIENDA/SUELO_Y

QUADRE COMPARATIU DE LES 25 REVISTES OBSERVADES A LA BIBLIOTECA DE LA ETSAB

						observatori immobiliari, estudi internacional, projectes urbanístics i estudis sobre normatives i lleis.	POLITICAS/ ESTUDIOS/REVISTA/
DC Papers	Revista de crítica y teoría de la arquitectura	1998	Semestral	Castellà, Anglès	Departament de composició arquitectònica de la UPC.	Relaciona cultura i arquitectura. Volum 21-22: resum sobre el tema, editorial, assajos i ressenyes, relació de l'arquitectura amb el tema (en aquest cas, el cinema), es demana col·laboració als estudiants i llibre d'estil de normes a seguir.	http://revistes.upc.edu/ojs/index.php/DCPapers
El Croquis		1982	Bimestral	Castellà, Anglès	El Croquis Editorial (Madrid)	Monogràfic sobre un arquitecte o despatx. Biografia, articles relacionats amb l'obra de l'arquitecte analitzat i projectes.	http://www.elcroquis.es/Shop
Informació i debat		2004-2010	Trimestral	Català	Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya	Editorial, temes sobre el COAC, informació general sobre l'arquitectura, borsa	http://www.coac.net/inde/pdf/

QUADRE COMPARATIU DE LES 25 REVISTES OBSERVADES A LA BIBLIOTECA DE LA ETSAB

						de treball, articles, presentacions de llibres	
Lars: cultura y ciudad		2005-2010	Trimestral	Castellà, Anglès	Isee Books, SL (València)	Temàtica. Articles, teoria i divulgació sobre aspectes arquitectònics, entrevista, editorial, parla de llibres	http://www.larsculturayciudad.com/html/cast.php
Neutra		1996-2009	Semestral, tot i no complir-ho regularment	Castellà	Colegio Oficial de Arquitectos de Sevilla	Cada número tracta un tema. Número 15: en el marc del paper de l'arquitectura en la ciutat contemporània, tracta el pensament ecològic del medi urbà	http://dialnet.unirioja.es/servlet/revista?codigo=8821
ON Diseño	Arquitectura, interiorismo, diseño industrial y gráfica	1978	Mensual	Castellà, Anglès	On Diseño (Barcelona i Madrid)	Noticiari, editorial, projectes d'arquitectura i disseny i una informe tècnic	www.ondiseno.com
Quaderns		1944	Anuari	Castellà als inicis, Català avui dia	Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya	Projectes (fotografies i plànols)	http://quaderns.coac.net/

QUADRE COMPARATIU DE LES 25 REVISTES OBSERVADES A LA BIBLIOTECA DE LA ETSAB

Pasajes arquitectónicos y crítica	Revista de actualidad crítica de arquitectura para arquitectos y todos los profesionales relacionados con arquitectura	1998	Mensual als inicis, trimestral avui	Castellà, Anglès	América Ibérica (Madrid)	Té corresponsals al món. Articles, projectes i concursos, PFC's d'estudiants, entrevista, parla de disseny i llibres.	http://pasajesarquitectura.com/
Paisea		2007	Trimestral	Castellà, Anglès	Editorial Gustavo Gil (Barcelona)	Tracta sobre el tema del paisatgisme. Número 25 ("la cubierta vegetal / green roof"): articles, projectes (edificis i places), treballs d'escola i un projecte teòric.	http://www.paisea.com/
Palimpsesto		2011	Quadrimestral	Castellà	ETSAB (UPC)	Entrevista, articles o reportatges (crítica, tècnica, divulgació), projecte, producció acadèmica de la ETSAB (projecte d'alumne)	http://upcommons.upc.edu/revistes/handle/2099/12921

QUADRE COMPARATIU DE LES 25 REVISTES OBSERVADES A LA BIBLIOTECA DE LA ETSAB

RA: Revista de arquitectura		1997	Anual	Castellà, Anglès	Universitat de Navarra	Articles teòrics sobre la professió, projectes i anàlisi d'arquitectes, articles actualitat, in memoriam a un arquitecte	http://www.unav.edu/web/escuela-tecnica-superior-de-arquitectura/ultimaspublicaciones?articleId=365329
Revista Diagonal		2002	Trimestral	Català	UPC	Editorial, entrevistes, articles, agenda, recomanacions. Pretén fomentar pensament, crítica i debat.	http://www.revistadiagonal.com/
TC Cuadernos		1992	Bimestral	Castellà, Anglès	General de Ediciones de Arquitectura, SL (València)	Monogràfic sobre un arquitecte o despatx. Articles relacionats, entrevista amb els arquitectes dels quals es parla, obres i projectes, exposicions o reflexions que ha fet l'arquitecte (més teòric)	http://www.tccuadernos.com/
Temas de arquitectura		2005-2012	Semestral	Castellà, Anglès	General de Ediciones de Arquitectura, SL (València)	Tracta un tema concret. Número 14 ("arquitectura terciaria: oficinas 3"). Parla de projectes	http://www.tccuadernos.com/5-temas-de-arquitectura
Visions		2003-2012	Irregular (anual, semestral)	Català	UPC	Editorial, teoria (articles de pensament i debat),	https://upcommons.upc.edu/revistes/handle/2099/9527

QUADRE COMPARATIU DE LES 25 REVISTES OBSERVADES A LA BIBLIOTECA DE LA ETSAB

						reportatges, projectes i PFC's, articles d'opinió i informació, breus i un especial dedicat a un arquitecte	
ZA Arquitectura		2003-2011	Semestral	Castellà, Anglès, Francès	Colegio Oficial de Arquitectos de Aragón	Temàtica. Número 4 ("agua dulce"): editorial, presentació explicació de projecte, articles relacionats, plànols	http://www.coaaragon.es/privada/cultura/biblioteca/publicaciones.asp?opcion=P#Revistas

Font: elaboració pròpia a partir de les revistes consultades.

CARMEN RODRÍGUEZ PEDRET

Transcripció de la conversa amb la historiadora de l'art i de l'arquitectura i investigadora del Departament de Composició Arquitectònica (ETSAB, UPC), el dilluns 28 d'abril. A continuació, adjunto el recull de respostes agrupades segons la temàtica tractada.

Història

Arquitectura de Madrid i *Cuadernos de Arquitectura* de Barcelona, les revistes lligades als col·legis oficials. Aquí comença l'eix, estan lligades a l'activitat professional i, per tant, als Col·legis oficials. Quaderns no existeix abans de la guerra, neix amb ella, el seu primer número està presidit per la foto de Franco.

Anteriorment, hi ha hagut revistes també. *AC, documentos de actividad contemporánea*, és fonamental, lligada al GATPAC, únic moment d'avantguarda abans de la guerra a Espanya i Catalunya. Aquesta trajectòria cal entendre-la: GATPAC-AC, llavors, ve la guerra. *Arquitectura* de Madrid es converteix en RNA, Revista Nacional de Arquitectura i, a Barcelona, comença a principis dels 40, *Cuadernos de Arquitectura*. Aquesta és la que predomina a principis del segle XX. Fins que apareix aquest tipus de publicació que t'has mirat, que no és lligada a un col·legi però que és súper comercial. Cultural sí, però molt comercial.

Domus és de 1928 i Casabella també, molt importants en el panorama català. La seva història és lligada als diferents directors i consells editorials de la revista. Qui comprava el 1933 Casabella comprava la revista de Giuseppe Pagano, que li va donar un aire més tècnic modern a una revista que era de decoració i arts aplicades. Després de la guerra, la revista la dirigeix Rogers, que fa un plantejament de reconstrucció. Són mitjans molt lligats a un individu, personatges molt definits.

A Espanya, els anys 70, apareixen dos revistes a Barcelona que canvien el panorama. *Arquitecturas Bits*, amb format de diari però era súper endogàmic, tot i la voluntat d'arribar a molta gent, fet tot per arquitectes i l'editora Rosa Ragàs. Transformen la manera de pensar, de veure en un escenari d'un país tancat durant molts anys. Servien per veure què passa al món. Sempre darrere hi ha uns noms. Ara, aquests noms on estan? L'autoritat, el crític, expert, consell de direcció, editor són molt importants, si canvien, canvia el discurs de la revista. Tots sabem que no és el mateix

comprar El Mundo, La Vanguardia o El País, en arquitectura passa exactament el mateix. Un no sap molt bé on posa les fronteres, els noms, escenari difús.

Internet

No va per aquí, el joc no és una revista que ha sigut paper passar el digital i el contingut canvia mínimament. El joc està en què aquestes revistes han tingut un paper en edició impresa i que no han fet el salt a l'edició digital i, per exemple, n'hi ha d'altres que sí. Per exemple, Domus, italiana, amb un pes brutal en el món de l'arquitectura i el disseny sí que ha fet l'esforç de tenir una edició en paper i una edició digital ben feta, que no té perquè coincidir en continguts amb la de paper. Els models van per aquesta via: fer un contingut digital diferent i que atregui al lector de mitjans digitals.

A Espanya, hi ha hagut una substitució, això no ho passat. Què llegeix la gent ara? No llegeixen res.

És un suport més dinàmic, amb més interacció. Compres una revista i llegeixes un article i no pots fer un post per comentar-la.

Què haurien de fer les revistes? És una qüestió econòmica. Si venen números en paper, és lògic que no ho pengin a la web. Però pot ser podrien fer continguts alternatius, com en el cas de Domus. Les seccions probablement moltes coincideixen. Té una entrada específica per la revista, amb un índex i opció de compra digital, però Domus és molt més.

En moltes revistes, en la versió digital tenen, pagant, el mateix. Una altra cosa és a la pàgina web, a més a més d'això, oferir altres seccions, ofertes de la publicació. Moltes vegades tenen a veure amb interacció (Facebook, RSS...).

Les revistes d'arquitectura són molt gràfiques i amb Internet reduirien costos però no sé fins a quin punt es poden sustentar econòmicament. És el problema de tots els mitjans de paper quan passen al digital.

No hem de veure la transformació d'una revista en paper al digital, aquí ens quedem curts. Si no, l'aparició d'un lloc com aquest que substitueix la relació de l'arquitecte amb el paper.

L'usuari va viatjant més sol, a la deriva. No va guiat, no té certesa que una revista li expliqui com van les coses. Hi ha més accés a la informació i tothom va més perdut. No hi ha el guia únic, tots podem ser guies. Això és un canvi radical, no tant a l'ensenyament sinó a la reflexió sobre l'arquitectura. També hi ha la voluntat de crear opinió, com a tota la premsa.

Arch Daily

Avui en dia, un estudiant, un arquitecte, algú interessat en veure què passa mira això. L'arc Daily és la versió digital d'un panorama molt ampli de l'arquitectura al món. Es va actualitzant constantment i té versions en diferents idiomes.

Altra fet important, arquitectura local contra la global. Era important tenir clar què passa a Espanya? Què passa al món? Això s'ha anat reduint perquè si vas a l'Arch Daily (des de 2008, 6.300.000 visites mensuals, 55.000.000 visualitzacions de pàgines al mes, 1.200.000 fans de Facebook, versió espanyola, canal portuguès, Instagram, Flickr... Els usuaris poden penjar ells projectes, els de l'equip ho miren i m'ho poden publicar. És un camí molt més curt que un arquitecte abans havia de seguir per publicar un projecte. Dinamisme del canvi, cada dia la pàgina canvia amb una xarxa molt gran d'informadors, que no tenen perquè ser periodistes i envien informació. Això permet treballar amb més quantitat de material, de qualitat ja no sé, comparat amb el paper), una de les pàgines més consultades d'arquitectura, veig un panorama general de caràcter internacional, em fa una selecció dels projectes més visitats, articles per tipus... Així es poden veure quins són els canvis amb les revistes tradicionals. També té versions. La versió hispanoamericana, Plataforma Arquitectura, és una de les publicacions més visitades. També hi ha global i local, aquí s'hi parla d'un projecte de Barcelona que potser a la versió internacional et costa trobar. Es marquen els límits, deixant que l'usuari es mogui pel món. Aquesta manera de presentar l'arquitectura no té res a veure, és molt més àmplia que la tradicional.

L'editor fa una elecció i fa un article, per exemple, sobre una visió retrospectiva a l'edifici de Prada que va fer Coolhas. Això és un article d'història, un edifici de fa 5 anys, fotografies.... El material gràfic ha millorat, no te l'acabes. Al final cita un autor. Tens projectes, notícies, articles, entrevistes, qüestions més tècniques, una entrada als premis Pritzker, llibres, revistes (explica el número, continguts de les principals revistes en paper que encara funciona), app's...

M'interessa molt com endrecen els articles: per revistes, entrevistes, arquitectes, arquitectura, llibres, fotografia, guies de ciutats, educació, coffe with an architect, disseny, documentari, l'elecció de l'editor (veus quina línia segueix la pàgina)... està tot i tot no ho pot assumir una revista en paper. Com necessiten suport econòmic, alguns articles són presentats per marques. Hi ha de tot: articles teòrics, històrics, més banals, treballs seleccionats (memòria tècnica, descriptiva i gens analítica, extens,

dóna una rapidesa de coneixement del projecte en una altra part del món que abans era impensable + *comparte tus pensamientos*).

Moltes revistes estan oferint els continguts digitals previ pagament. A la biblioteca de l'escola estan anul·lant moltes subscripcions en paper per a tenir les obertes a l'ipad o ordinador. Qüestions econòmiques que tenen una afectació immediata en les qüestions culturals, la manera de percebre el missatge de l'arquitectura.

Relació entre gremi i revistes

La formació de l'arquitecte està molt lligada al paper que té la revista en aquesta. És una formació molt gràfica, visual. És fonamental que hagi un mitjà gràfic on es vegin les plantes, les seccions, les fotografies... Però jo no ho diria tant periodisme cultural, que pot tenir una part, sinó formació professional.

Sempre té un paper protagonista la versió en paper. Els primers números no estan disponibles, podria haver un accés raonable. Això els està matant: la obligació de mantenir la versió en paper i no saber quin paper han de tenir a les xarxes, la versió digital. No són capaços de digitalitzar una part o índex, dels primers números, per saber quins articles hi havia. Només és possible en els darrers números. Hi ha revistes que passats 20 anys digitalitzen els continguts. Tenen des del número 161.

Punxen premsa general, el camí va al revés. Notícia generalista amb fets que tenen a veure sobre l'arquitectura. El mitjà més especialitzat assimila la manera de fer d'una premsa general perquè li dona un protagonisme especial a la web.

Això també passa amb totes, Domus i Casabella, quan vas a l'arxiu tampoc pots descarregar-te articles dels anys 60.

Revistes i Internet són dos móns difícils d'encaixar. El que fa AV o El Croquis és el que fan totes les revistes històriques que han tingut molta clientela. Al veure com la clientela està en declivi, han d'anar a Internet però no acaben de saber quin paper hi ha de jugar.

Mitjans generalistes

Hi ha hagut intents, però eren també amb disseny, art... L'arquitectura és una part d'una revista que és de caire cultural. A Espanya, però, no n'hi ha.

Espanya

No és que no s'hagi sabut adaptar, hi ha casos però està molt fragmentat.

Blocs

Altra cosa que ha pres molta importància, els blocs d'arquitectura, gent que s'hi dedica. Cal fer una referència a aquest canvi d'escenari.

Periodisme i arquitectura encaixen?

En aquestes revistes, és un cercle tancat a la professió. Altra cosa seria mirar el periodisme d'arquitectura en mitjans generalistes, que no siguin d'arquitectura. En mitjans especialitzats, el cercle queda més tancat. És, més aviat, un instrument professional, els arquitectes compren les revistes per veure qüestions tècniques, qüestions materials, definició d'espai, models de tipologies d'habitatge... És una eina de consulta. Durant molt temps, als despatxos d'arquitectes tenien totes les col·leccions de revistes. I una cosa que feien era arrencar les pàgines, no li donaven valor tant a l'objecte sinó a la seva funció per projectar, com a model. Molt de *recorta y pega*.

Altra cosa seria veure com es dona a conèixer el periodisme d'arquitectura per a gent que no sap, a la premsa. Aquest és un altre tema.

En les revistes especialitzades no es pot parlar de periodisme, hauríem de canviar la paraula. Periodisme és quan l'arquitecte explica un projecte a algú que no en sap i un mitjà li cedeix dos pàgines perquè expliqui a tothom, sense distinció dels seus coneixements, quin paper té el projecte com a projecte urbà i la seva funció. Altra cosa és l'arquitecte que publica el seu projecte en una revista especialitzada.

Totes les revistes professionals tenen uns apartats on posen una mica de tot, però en principi són revistes estrictament professionals, que han servit durant molt temps. Tenen més paper de guia, eina, instrument. Sempre hi ha, especialment a AV, uns articles de fons que serveixen per definir uns temes que després es poden desenvolupar o no en els projectes que es publiquen. Normalment hi ha una editorial o text de fons, en el cas d'AV escrit pel Fernández Galiano, amb una visió molt parcial de l'arquitectura, la seva. No és periodista, és algú que té un mitjà i a través d'ell difon.

Si fem revistes professionals només, no parlem de periodisme. És un mitjà de difusió professional i gremial, dirigit específicament al sector dels arquitectes. No és una revista que la compri qualsevol. Per una banda hi ha això i per l'altre, els mitjans generalistes.

Pèrdua d'autoritat

Hi ha un element fonamental, fa quaranta anys algú comprava una revista d'arquitectura i allà s'hi reconeixia una autoritat. El que s'hi deia s'acceptava com "la paraula". Avui en dia, aquesta autoritat de la revista s'ha perdut. Parles amb un estudiant i ells no reconeixen, no en compren, no saben dir-te una revista. Miren les revistes amb retrospectiva. Per estar informats de l'arquitectura miren l'Arch Daily.

És un canvi important, com enfrontar-se a la pèrdua d'autoritat del crític, especialista, teòric. Abans estava molt clar, es comprava un número del Casabella perquè darrere hi havia el Rogers que endreçava el discurs i donava unes pautes. Això avui en dia no existeix i aquesta pèrdua d'autoritat és fonamental. Ha canviat el panorama d'una manera radical. En part té una influència Internet, és una pèrdua que s'ha donat per la democratització que suposa escriure d'arquitectura a la xarxa, tothom ho pot fer. Tot i així, és cert que encara si tu dius el The New York Times i Libération i saps que darrere hi ha una tradició. Però cada vegada més aquesta paraula final que tenia l'especialista és difícil de reconèixer-li l'autoritat. Qualsevol pot fer un bloc, una pàgina web d'arquitectura, opinar, fer de crític... Ara ja no qüestionen qui és el crític. El mateix Montejano no em va saber dir una revista.

Avui en dia no hi ha crítics que tinguin un pes com fa 30 anys i, per tant, darrere d'ells tampoc hi ha una publicació que els ho doni aquest prestigi. Moltes viuen del què van ser, però tot i així el fet que qualsevol pot opinar trenca el pensament més lineal, aquestes veus autoritzades. No trobem referents, abans era molt clar: El Bohigues a la revista Destino, aquest sí que era un cas de periodisme cultural. Revista d'informació general on ell parlava d'arquitectura, difonia l'arquitectura moderna en una revista d'informació general durant 20 anys (50-70's).

Difusió de l'arquitectura amb el periodisme, què es podria fer?

L'arquitectura no és igual que altres disciplines, ha tingut una mica de mala premsa. Està molt lligada al context econòmic i social del moment. Quan esclata la bombolla, tot el que és arquitectura de marca, de firma, passa a tenir una mala fama. Període olímpic o post-olímpic. Només amb Barcelona ja ho veiem. Tot el què passa amb el fòrum l'any 2004 no té res a veure amb el que passarà durant la transformació de la ciutat democràtica. L'esclat de la bombolla arrossega també la imatge de l'arquitectura més singular i ens trobem que això arrossega el prestigi de la professió. Fa uns anys anaves a buscar els estudiants per si volien tenir una beca i no volien perquè treballaven en despatxos.

Ara, a casa, a un estudiant segur que li pregunten si s'ho ha pensat bé. Hi ha una arquitectura tipus la Torre Agbar, amb vocació icònica de crear un símbol o imatge de la ciutat, que ha rebut la crítica de ser autista respecte el seu entorn. Representa aquest declivi de l'arquitectura de marca, amb un excés d'arquitectes que van venir aquí i se'ls donava carta blanca perquè fessin el que volguessin amb unes despeses desorbitades. Ara s'aposta per una arquitectura més conscient, de cobrir necessitats, per recuperar part del teixit urbà que ha estat més en desús. Hi ha tot un moviment de nova consciència, d'una reflexió més seria sobre el fet arquitectònic i tot allò ha quedat mal vist. Això té a veure amb la imatge que es transmet de l'arquitectura a la premsa, es valora una arquitectura que té en compte la relació amb el lloc, l'ús que en farà la gent, les qüestions de sostenibilitat... és tot un altre discurs que fa 15 anys no estava present en cap mitjà.

No és tant que pot fer la premsa sinó que pot fer l'arquitectura per recuperar aquest prestigi, evidentment transformat, i això es transmet a la premsa. Només cal seguir un projecte a la premsa, com el de Calatrava a València, que ha passat de ser projecte estrella, emblemàtic de la transformació de la ciutat, a condemnat a judici. L'arquitectura té uns temps molt llargs. Ha passat alguna cosa, n'és culpable només l'autor o és un cap de turc dels polítics? El paper de la premsa en això és molt decisiu.

En el moment de Fòrum, semblava que aquella transformació era bona. Però va ser una transformació de capital privat i va ser una mica campí qui pugui. Després l'esdeveniment no va donar el fruit que s'esperava. Ara fa 10 anys d'això i l'Ajuntament ha decidit no celebrar-ho ni fer cap commemoració, és simptomàtic. Fins a quin punt la gent ha sabut fer-se seu aquell tros de ciutat. És una part de la ciutat que ha quedat aliena a la resta del conjunt. Es pot veure una evolució pública d'un projecte i és molt interessant i suposa un esforç, veure el punt de vista de la gent i oblidar-te del d'aquí dintre, que és molt endogàmic. Pot ser hi ha projectes que han transformat la vida d'un barri i que potser no els hi hem donat tanta importància perquè iconogràficament no és tant potent, la imatge moderna. Això arriba per la mediació d'algun mitjà que no és mai la revista professional. Sí que podríem dir que AV, més que El Croquis, és potser de totes les revistes d'arquitectura comercial la que té un perfil més periodístic. Però no podem parlar de premsa. Periodisme és una altra cosa.

Mitjans generalistes

Fer al camí invers. Bloc d'arquitectura de l'Anatxu Zabalbescoa. Mirar els temes que tracta. Aquesta noia està molt mal vista aquí perquè parla de tot. Per dates, categories. Tweets. Parla una mica de tot. Això sí que és periodisme d'arquitectura, és el cas més evident.

Però des del món arquitectònic no té bona premsa. No té perquè agradar, està bé que sigui així. Veure aquest desencaix és important, són móns que no sempre es creuen. Ella té un bloc patrocinat per una gran empresa, Prisa, i això no està ben vist. Hi ha molt gent que busca blocs que aparentment no estan lligats al món empresarial, amb veu única. Hi ha una bloguera molt activa, que és la Judit Bellostes i que poc a poc l'han anat patrocinant. Com a mínim la gent hi veu una cert independència, una veu alternativa que no s'entrega al que toca en cada moment. Ella parla de tot, de qualsevol cosa.

Aquestes estructures són interessants, el paper de la publicitat. Com algú comença a casa seva, sol, de manera amateur i s'hi acaba professionalitzant. Això són mitjans d'informació, de divulgació, no de reflexió teòrica però sí que crea opinió. L'altra, en canvi, és més oficial. Zabalbescoa és una mica l'hereva del Galiano, que ara ja és gran.

Marta Rodríguez, de La Vanguardia, fa una feina més de fons. També hi ha Llatzer Moix que parlava d'arquitectura. Autor d'un llibre, *La ciudad de los arquitectos*, on repassa el paper dels arquitectes en la transformació de la Barcelona recent i és un dels llibres més venuts. Perquè? Perquè l'ha comprat gent que no és arquitecta. Aquests periodistes continuen una corrent d'opinió que arriba al gran públic abans que d'altres. A més, La Vanguardia o El País també conviden a alguns arquitectes com Monteys i Montaner a fer articles més de fons, especialitzats. El Bohigues escrivia molt a la premsa, des dels anys 50 fins ara, ell sempre participant i creant opinió. Ja no és tant què ha fet com la premsa general li ha servit per crear una opinió general sobre el que s'estava fent. Hi ha molt pocs noms que arribin al públic general.